

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ГЕОДЕЗІЇ, ЗЕМЛЕУСТРОЮ ТА АГРОІНЖЕНЕРІЇ
КАФЕДРА ГЕОДЕЗІЇ, ЗЕМЛЕУСТРОЮ ТА ЗЕМЕЛЬНОГО КАДАСТРУ

«До захисту допущено»

в. о. завідувача кафедри

к.е.н., доцент

_____ Оксана МАЛАЩУК

«_____» _____ 2026 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
освітньої програми «Геодезія та землеустрій»
за спеціальністю 193 «Геодезія та землеустрій»

**ЕКОНОМІКО-СОЦІАЛЬНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ
ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ НА ПРИКЛАДІ
ТОВ «СВІТАНОК» КРИВОРІЗЬКОГО РАЙОНУ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ (АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА
ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ)**

Науковий керівник: Ph.D., доцент

_____ Дмитро СОПОВ

Рецензент: к. е. н., доцент

_____ В'ячеслав ФОМЕНКО

Виконав здобувач денної форми
навчання:

_____ Максим МІЩЕНКО

Засвідчую, що кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей і текстів інших авторів має посилання на відповідне джерело.

_____ Максим МІЩЕНКО

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет геодезії, землеустрою та агроінженерії
Кафедра геодезії, землеустрою та земельного кадастру
Освітній рівень перший (бакалаврський)
Освітня програма «Геодезія та землеустрій»
Спеціальність 193 «Геодезія та землеустрій»

ЗАТВЕРДЖУЮ

В. о. зав. каф. _____ Малащук О. С.
« ____ » _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу
здобувач: Міщенко Максим Ігорович

1. Тема роботи: «Економіко-соціальні засади регулювання землекористування в аграрному секторі на прикладі ТОВ «Світанок» Криворізького району Дніпропетровської області (аналіз сучасного стану та перспектив розвитку)».

Керівник роботи: доцент Сопов Д. С., затверджений наказом по університету від «04» лютого 2026 р. № 09.

2. Строк подання роботи здобувачем « ____ » _____ 20__ р.

3. Вихідні дані до роботи: картографічні матеріали території відповідного адміністративного району та земель сільськогосподарського підприємства; матеріали землевпорядної та кадастрової документації; статистичні дані щодо використання земельних ресурсів, а також чинні нормативно-правові акти; інструктивні та методичні матеріали; наукові публікації; довідкові видання і офіційні інформаційні ресурси, що відповідають тематиці дослідження.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

1) Теоретичні та практичні засади правового та економічного регулювання землекористування в аграрному секторі;

2) Сучасний стан використання земель сільськогосподарського призначення Криворізького району Дніпропетровської області;

3) Удосконалення управління земельними ресурсами ТОВ «Світанок» Криворізького району Дніпропетровської області.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):

1) Проект організації території ТОВ «Світанок» Криворізького району Дніпропетровської області;

2) Проект землеустрою, що забезпечує еколого-економічне обґрунтування сівозмін та впорядкування угідь ТОВ «Світанок» Криворізького району Дніпропетровської області;

3) Схема використання невитребуваних часток (паїв) на території ТОВ «Світанок» Криворізького району Дніпропетровської області.

6. Дата видачі завдання «___» _____ 20__ р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи (кваліфікаційного проєкту)	Строк виконання етапів КР (КП)	Примітка
1	Розробка та написання першого розділу роботи		
2	Розробка та написання другого розділу роботи		
3	Розробка та написання третього розділу роботи		
4	Оформлення кваліфікаційної роботи в цілому		
5	Попередній захист роботи на кафедрі		
6	Захист кваліфікаційної роботи у ЕК		

Здобувач ОС «Бакалавр»

_____
(підпис)

Максим МІЩЕНКО

Науковий керівник

_____
(підпис)

Дмитро СОПОВ

Гарант ОПП

_____
(підпис)

Тетяна МОВЧАН

РЕФЕРАТ

Економіко-соціальні засади регулювання землекористування в аграрному секторі на прикладі ТОВ «Світанок» Криворізького району Дніпропетровської області (аналіз сучасного стану та перспектив розвитку). Міщенко М. І. Кваліфікаційна робота. ОДАУ. Кафедра геодезії, землеустрою та земельного кадастру. 2026. 67 сторінок текстової частини, 9 рисунків, 15 таблиць, 47 джерела списку літератури, 4 додатки.

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Земельні відносини відіграють ключову роль у формуванні та реалізації державної аграрної політики, оскільки визначають напрями економічного розвитку сільських територій, ефективність використання земельних ресурсів і рівень соціального добробуту сільського населення. У сучасних умовах реформування земельної сфери України, що характеризуються впровадженням ринкових механізмів обігу земель сільськогосподарського призначення, посиленням процесів децентралізації та передачею повноважень органам місцевого самоврядування, особливої актуальності набуває дослідження дієвих механізмів регулювання земельних відносин. Їх удосконалення сприятиме раціоналізації землекористування, підвищенню інвестиційної привабливості аграрного сектору, збереженню родючості ґрунтів та забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку сільських громад.

Мета кваліфікаційної роботи: дослідження економіко-соціальних аспектів регулювання землекористування в аграрному секторі на прикладі ТОВ «Світанок» Криворізького району Дніпропетровської області.

Об'єкт дослідження: ТОВ «Світанок» Криворізького району Дніпропетровської області.

Предмет дослідження: теоретичні та практичні основи розвитку сільськогосподарського землекористування.

Завдання:

1) дослідити теоретичні та практичні засади правового та економічного регулювання землекористування в аграрному секторі;

2) проаналізувати сучасний стан використання земель сільськогосподарського призначення Криворізького району Дніпропетровської області, а також ТОВ «Світанок»;

3) розробити рекомендації щодо удосконалення управління земельними ресурсами ТОВ «Світанок» Криворізького району Дніпропетровської області.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів.

Практичне значення розроблених теоретичних положень, узагальнених висновків і запропонованих рекомендацій полягає в можливості їх практичного застосування в процесі вдосконалення та розвитку сільськогосподарського землекористування. Отримані результати можуть бути використані при прийнятті управлінських рішень щодо раціонального використання земельних ресурсів, підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств, формування стратегій розвитку сільських територій, а також у роботі органів місцевого самоврядування та землепорядних структур.

Апробація: Sopov D., **Mishchenko M.** Methodological principles of land management of agricultural enterprises. *Агроландшафти: інноваційні підходи у землеустрої та садово-парковому господарстві: збірник статей III Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Полтава, 22 квітня 2026 р.). Полтава, 2026. С. 81–83. URL: <https://dspace.pdau.edu.ua/handle/123456789/21336>

Ключові слова: землі сільськогосподарського призначення, сільськогосподарське землекористування, проект землеустрою, еколого-економічне обґрунтування сівозмін, впорядкування угідь.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО ТА ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ	9
1.1. Нормативно-правове забезпечення розвитку сільськогосподарського землекористування	9
1.2. Організаційні форми сільськогосподарських підприємств	14
1.3. Управління землями сільськогосподарських підприємств	19
Висновки до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ КРИВОРІЗЬКОГО РАЙОНУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	24
2.1. Характеристика Криворізького району Дніпропетровської області	24
2.2. Використання земель Криворізького району Дніпропетровської області	27
2.3. Аналіз ґрунтового покриття Криворізького району Дніпропетровської області	31
Висновки до розділу 2	37
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ ТОВ «СВІТАНОК» КРИВОРІЗЬКОГО РАЙОНУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	39
3.1. Управління землями сільськогосподарських підприємств Криворізького району Дніпропетровської області	39
3.2. Роль орендних відносин при використанні сільськогосподарських земель ТОВ «Світанок» Криворізького району Дніпропетровської області	43
3.3. Організація системи сівозмін ТОВ «Світанок» Криворізького району Дніпропетровської області	47
Висновки до розділу 3	50
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57
ДОДАТКИ	63

ВСТУП

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Земельні відносини відіграють ключову роль у формуванні та реалізації державної аграрної політики, оскільки визначають напрями економічного розвитку сільських територій, ефективність використання земельних ресурсів і рівень соціального добробуту сільського населення. У сучасних умовах реформування земельної сфери України, що характеризуються впровадженням ринкових механізмів обігу земель сільськогосподарського призначення, посиленням процесів децентралізації та передачею повноважень органам місцевого самоврядування, особливої актуальності набуває дослідження дієвих механізмів регулювання земельних відносин. Їх удосконалення сприятиме раціоналізації землекористування, підвищенню інвестиційної привабливості аграрного сектору, збереженню родючості ґрунтів та забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку сільських громад.

Мета кваліфікаційної роботи: дослідження економіко-соціальних аспектів регулювання землекористування в аграрному секторі на прикладі ТОВ «Світанок» Криворізького району Дніпропетровської області.

Об'єкт дослідження: ТОВ «Світанок» Криворізького району Дніпропетровської області.

Предмет дослідження: теоретичні та практичні основи розвитку сільськогосподарського землекористування.

Завдання:

- 1) дослідити теоретичні та практичні засади правового та економічного регулювання землекористування в аграрному секторі;
- 2) проаналізувати сучасний стан використання земель сільськогосподарського призначення Криворізького району Дніпропетровської області, а також ТОВ «Світанок»;
- 3) розробити рекомендації щодо удосконалення управління земельними ресурсами ТОВ «Світанок» Криворізького району Дніпропетровської області.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів.

Практичне значення розроблених теоретичних положень, узагальнених висновків і запропонованих рекомендацій полягає в можливості їх практичного застосування в процесі вдосконалення та розвитку сільськогосподарського землекористування. Отримані результати можуть бути використані при прийнятті управлінських рішень щодо раціонального використання земельних ресурсів, підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств, формування стратегій розвитку сільських територій, а також у роботі органів місцевого самоврядування та землепорядних структур.

Структура та обсяг роботи. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи 67 сторінок (складається зі вступу, трьох розділів, висновків, 9 рисунків, 15 таблиць, 47 джерел списку літератури, 4 додатків).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО ТА ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

1.1. Нормативно-правове забезпечення розвитку сільськогосподарського землекористування

Нормативно-правові та економічні механізми використання земель сільськогосподарського призначення відіграють визначальну роль у забезпеченні сталого розвитку аграрного сектору України та підвищенні його конкурентоспроможності [43]. Завершальний етап земельної реформи, що супроводжувався активним переходом земельних ділянок у приватну власність і формуванням ринку землі, створив нові можливості для розвитку аграрного виробництва. Водночас ефективність господарського використання сільськогосподарських земель у багатьох випадках залишається недостатньою, що проявляється у нераціональній структурі землекористування, деградації ґрунтів та зниженні їх продуктивного потенціалу. За таких умов актуалізується потреба у розв'язанні комплексу завдань, спрямованих на вдосконалення системи раціонального землекористування, посилення заходів із охорони та відтворення ґрунтових ресурсів, а також забезпечення збалансованого поєднання економічних інтересів землевласників і суспільних потреб [25].

Правове регулювання аграрного землекористування здійснюється на основі положень Конституції України, Земельного кодексу України та комплексу інших нормативно-правових актів, що визначають правовий режим земель сільськогосподарського призначення, порядок їх використання та охорони. Землі цієї категорії призначені для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, здійснення науково-дослідної та освітньої діяльності, а також для розміщення об'єктів виробничої,

транспортної та інженерної інфраструктури, необхідної для функціонування аграрного сектору. Залежно від характеру використання землі сільськогосподарського призначення поділяються на сільськогосподарські угіддя, до складу яких входять рілля, сіножаті, пасовища, багаторічні насадження та перелоги, а також на несільськогосподарські землі, зайняті господарськими дворами, шляхами сполучення, захисними лісосмугами та іншими елементами інфраструктури.

Оскільки землі сільськогосподарського призначення є базовим ресурсом забезпечення продовольчої безпеки держави та формування кормової бази для тваринництва, для них установлюється спеціальний правовий режим використання й охорони. Такий режим спрямований на збереження якісного стану ґрунтів, запобігання їх деградації та відновлення родючості, а також передбачає встановлення обмежень щодо зміни цільового призначення і способів господарського використання земель. Зокрема, на територіях природно-заповідного фонду законодавством передбачено заборону здійснення товарного сільськогосподарського виробництва, що зумовлено необхідністю охорони природних екосистем і збереження біорізноманіття.

Право власності та право користування земельними ділянками підлягають обов'язковій державній реєстрації в системі Державного земельного кадастру, що забезпечує правову визначеність та прозорість земельних відносин [26, 34]. Будь-які зміни у цільовому призначенні або способах використання земель повинні здійснюватися відповідно до чинного законодавства та за погодженням із уповноваженими органами державної влади і місцевого самоврядування [15]. Водночас, незважаючи на наявність розвиненої нормативно-правової бази, система економічного стимулювання раціонального й ефективного використання земельних ресурсів залишається недостатньо сформованою [25]. Це зумовлює потребу у впровадженні додаткових регуляторних заходів і фінансово-економічних інструментів, спрямованих на підвищення результативності аграрного землекористування, що відображено в таблиці 1.

*Основні нормативно-правові акти законодавче забезпечення розвитку
сільськогосподарського землекористування*

Закон	Основні положення
Конституція України	Закріплює право державної охорони земель як національного ресурсу.
Земельний кодекс України	Регулює відносини власності, користування та охорони земель.
Закон України «Про охорону земель»	Забезпечує правові засади охорони земель від деградації.
Концепція розвитку сільських територій до 2025 року	Передбачає сталий розвиток сільських територій через збереження природних ресурсів та соціальний розвиток.
Закон України «Про меліорацію земель»	Регулює питання зрошення, осушення та водовідведення земель.
Порядок консервації земель	Регламентує заходи з консервації деградованих земель.
Податковий кодекс України	Встановлює правила сплати податків за використання земель.
Закон України «Про оцінку впливу на довкілля»	Визначає основи оцінки впливу на довкілля під час господарської діяльності.

Згідно зі статтею 14 Конституції України, земля визначається як основне національне багатство держави та перебуває під особливою охороною з боку держави [1]. Зазначене конституційне положення знаходить подальший розвиток і конкретизацію в нормах галузевого законодавства, зокрема в Земельному кодексі України [2], який регламентує правовий режим земельних ресурсів, а також у Законі України «Про охорону земель» [3], що встановлює правові, економічні та організаційні засади забезпечення раціонального використання і збереження земель [25].

Раціональне використання земельних ресурсів і забезпечення їх збереження є однією з ключових передумов сталого розвитку [43], особливо в умовах функціонування аграрного виробництва, яке безпосередньо залежить від якісного стану земель. Упродовж останніх років спостерігається тенденція до скорочення площ високопродуктивних сільськогосподарських угідь,

погіршення якісних характеристик ґрунтів, а також деградації лісових і водно-болотних екосистем [25]. Паралельно з цим відбувається збільшення площ земель, непридатних або малопридатних для господарського використання, що негативно впливає на загальний ресурсний потенціал територій. Однією з основних причин таких негативних процесів є фрагментарність нормативно-правового регулювання земельних відносин та відсутність цілісного, комплексного підходу до управління земельними ресурсами на державному й регіональному рівнях [4].

Землі сільськогосподарського призначення є однією з найважливіших складових природного потенціалу держави завдяки високій родючості та стратегічному значенню для забезпечення продовольчої безпеки. Водночас інтенсивне та не завжди раціональне використання цих земель у сільському господарстві часто призводить до негативних наслідків, серед яких забруднення ґрунтів хімічними речовинами, ерозійні процеси, зниження родючості та деградація ґрунтового покриву, що істотно погіршує екологічний стан територій та знижує їх продуктивний потенціал [2].

Незважаючи на те, що всі земельні ресурси України охороняються на підставі чинного законодавства, відповідальність за їх збереження та раціональне використання розподіляється між різними суб'єктами управління [25]. Зокрема, органи місцевого самоврядування виконують функції розпорядження землями, що належать територіальним громадам, а також здійснюють контроль за дотриманням вимог земельного законодавства, спрямованих на збереження родючості ґрунтів, запобігання деградації земель та забезпечення ефективного землекористування [7, 15].

На сучасному етапі українське законодавство визначає громадян як основних власників земель сільськогосподарського призначення, що підтверджується великою кількістю виданих правовстановлюючих документів та реєстрацій у Державному земельному кадастрі [2, 26]. Згідно зі статтею 19 Земельного кодексу України, землі сільськогосподарського призначення віднесено до базових категорій земельного фонду держави,

призначених для ведення аграрного виробництва, проведення науково-дослідних робіт та навчальної діяльності, що підкреслює їх стратегічну значущість для продовольчої безпеки та сталого розвитку сільських територій [2].

Останні зміни у земельному законодавстві України передбачають обов'язкове включення заходів із охорони земель у проекти землеустрою. У разі недотримання цих вимог законодавство надає державним органам право обмежувати або повністю забороняти господарське використання земельних ділянок [6]. Водночас концепція сталого розвитку сільського господарства передбачає комплексний підхід, що охоплює охорону та раціональне використання природних ресурсів, підвищення економічної ефективності аграрного виробництва, а також поліпшення соціальних умов життя населення сільських територій [7].

Крім того, оновлені положення земельного законодавства передбачають можливість обміну земельними ділянками між користувачами, а також реалізацію заходів меліорації [5], що відповідають екологічним стандартам та спрямовані на підвищення родючості ґрунтів [6]. Законодавство також встановлює спеціальний режим використання окремих категорій земель, таких як рекреаційні, природоохоронні та інші охоронювані території, що дає змогу ефективно контролювати їхнє використання, забезпечувати охорону природних ресурсів і стимулювати довгострокове збереження цих земель [2].

Проведення заходів із консервації та відновлення деградованих земель здійснюється відповідно до чинних стандартів і нормативних документів, серед яких ключовим є Порядок консервації земель [6], який розробляється та координується Міністерством аграрної політики та продовольства України. Цей нормативний механізм визначає процедури тимчасового виведення земель із сільськогосподарського обороту, заходи щодо запобігання ерозії, підвищення родючості ґрунтів та контроль за ефективністю відновлювальних робіт, що забезпечує збереження ресурсного потенціалу земель і сприяє сталому розвитку аграрного сектору.

Підсумовуючи, можна констатувати, що правова база у сфері сільськогосподарського землекористування в Україні є досить розвиненою та комплексно регламентує питання власності, користування, охорони земельних ресурсів і функціонування ринку земельних ділянок. До основних нормативно-правових актів належать Земельний кодекс України [2], Закон «Про охорону земель» [3], а також законодавчі акти щодо оренди, консолідації земель та ведення Державного земельного кадастру, які створюють необхідні умови для ефективного управління аграрним землекористуванням. Водночас існує потреба у подальшому вдосконаленні нормативної бази, зокрема у сфері економічного стимулювання застосування інноваційних технологій ведення господарства [28, 34].

Таким чином, ефективна реалізація земельної політики потребує системного підходу, що збалансовує інтереси держави, територіальних громад та приватних землевласників, одночасно забезпечуючи збереження ґрунтового потенціалу, підвищення продуктивності земель та сталий розвиток аграрного сектору.

1.2. Організаційні форми сільськогосподарських підприємств

В умовах сучасного аграрного ринку вибір організаційно-правової форми сільськогосподарського підприємства є визначальним фактором його здатності адаптуватися до змін зовнішнього середовища, забезпечувати фінансову стійкість, оптимізувати податкове навантаження та підвищувати інвестиційну привабливість. Саме тому створення та вдосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування різних організаційно-правових форм підприємств є одним із пріоритетних завдань державної аграрної політики. Від ефективності обраної організаційної структури залежить здатність підприємства залучати фінансові та матеріальні ресурси, впроваджувати інноваційні технології, брати участь у державних програмах підтримки, а також ефективно реалізовувати партнерські та коопераційні

проекти. У зв'язку з цим питання оптимізації форм господарювання вимагає не лише глибокого теоретичного осмислення, а й практичного обґрунтування на основі аналізу економічних показників і результатів діяльності аграрних суб'єктів.

Дослідження понять «організація», «організаційно-правова форма» та «організаційно-правові форми господарювання», зокрема у контексті аграрного сектору, у межах ринкових трансформацій дозволяє більш глибоко осмислити механізми їх функціонування в умовах економіки, орієнтованої на конкуренцію [27]. У ситуації зростання витрат, стагнації доходів та впливу інфляційних процесів аграрні підприємства змушені шукати ефективні шляхи фінансової стабілізації. Падіння обсягів виробництва та загострення ринкових викликів підкреслюють необхідність чіткого розуміння сутності ключових організаційних категорій і забезпечення ефективного правового регулювання форм господарювання, що сприяє підвищенню стійкості та конкурентоспроможності аграрних суб'єктів [36].

Проведені аграрні реформи спричинили трансформацію колишніх колгоспів і радгоспів, перевівши їх у площину приватно-орендних відносин та створивши передумови для формування нових організаційно-правових форм господарювання [27]. Ці форми ґрунтуються на принципах ринкової економіки, самоуправління та фінансової автономії, що дозволяє підприємствам більш гнучко реагувати на зміни зовнішнього середовища [29]. Успішність їх функціонування значною мірою визначається ефективністю створеної системи економічної взаємодії, яка поєднує інституційні функції держави, правове регулювання та особисті економічні інтереси суб'єктів господарювання. Однією з ключових умов ефективного управління є чітке усвідомлення сутності та ролі поняття «організація» в структурі аграрного підприємства.

У науковій літературі поняття «організація» часто розглядають як спільноту осіб, об'єднаних для досягнення конкретної мети, що передбачає взаємодію та координацію зусиль учасників. Дослідники підкреслюють [9], що

для формування організації необхідна наявність щонайменше двох учасників, які усвідомлюють себе частиною єдиного цілого та координують свою діяльність для досягнення спільних цілей [8, с. 147].

Подібної позиції дотримується Г. Монастирський, який визначає організацію як соціальну систему, в межах якої люди діють спільно за узгодженими правилами для досягнення визначених цілей [9, с. 56]. У свою чергу, визначення з бізнес-словника акцентує увагу на організації як процесі впорядкування її елементів, що формує структуру з чітко визначеними взаємозв'язками, повноваженнями та зонами відповідальності [10]. Цей підхід підтримується іншими науковцями, які підкреслюють роль організації у формуванні внутрішньої структури взаємодії підрозділів і забезпеченні ефективності їх роботи [11, с. 232]. Крім того, деякі дослідники трактують організацію як постійну форму об'єднання осіб або груп для виконання спільної діяльності, що проявляється, зокрема, у функціонуванні підприємств, установ та інших господарських чи соціальних структур [12].

Український науковець С. В. Мочерний підкреслював, що організація являє собою комплекс взаємопов'язаних процесів, які об'єднують окремі елементи в єдину систему та забезпечують їх узгоджену взаємодію [13, с. 28]. Узагальнюючи наведені підходи, можна виділити два основні способи трактування поняття «організація»: по-перше, як спільність учасників, об'єднаних для виконання спільної діяльності, і, по-друге, як процес формування ефективної управлінської структури підприємства, що забезпечує координацію, взаємодію та досягнення поставлених цілей.

Окрему увагу в наукових дослідженнях приділено вивченню організаційно-правових форм, які виступають важливою складовою інституційного середовища аграрного сектору. Такі форми класифікуються з двох точок зору: за економічним змістом, як спосіб ведення господарської діяльності, та за правовим статусом, як тип юридичної особи. Наприклад, фізичні особи-підприємці формально не належать до суб'єктів господарювання у сенсі юридичної особи, проте вони виконують економічні

функції, спрямовані на задоволення власних економічних інтересів, що робить їх активними учасниками аграрного ринку та важливими елементами системи ринкових відносин [36].

Нині сформовані передумови для розвитку різних організаційно-правових форм, що дозволяє суб'єктам господарювання гнучко адаптувати свою діяльність до вимог ринку та специфіки аграрного виробництва. Так, у популярному енциклопедичному джерелі «Вікіпедія» термін «організаційно-правова форма» визначається як вид суб'єкта права, що визначає спосіб здійснення господарської діяльності [14]. У наукових працях Є. О. Васильєв наголошує, що розвиток форм господарювання тісно пов'язаний із філософським осмисленням співвідношення змісту і форми, що дозволяє глибше оцінювати ефективність організаційної структури [15, с. 16]. Українське законодавство забезпечує широкий вибір організаційно-правових форм для аграрного бізнесу, що дає змогу власникам і користувачам земель обирати найбільш оптимальну модель ведення господарства залежно від виробничих, економічних та соціальних умов функціонування підприємства (див. табл. 2).

Усі організаційно-правові форми сільськогосподарських підприємств в Україні мають низку спільних характеристик, що визначають їхню ефективність та правовий статус [8]. По-перше, вони функціонують у межах чинного законодавства, що забезпечує правову визначеність відносин між учасниками та державою. По-друге, діяльність підприємств передбачає чіткий розподіл прав, обов'язків і відповідальності між власниками, керівництвом і працівниками, що створює основу для організованого управління та забезпечує стабільність господарської діяльності [29]. Вся їхня діяльність належним чином документується відповідно до встановлених норм, що дозволяє формувати достовірну інформаційну базу для внутрішнього управління, стратегічного планування та прийняття рішень, а також забезпечує прозорість для зовнішніх користувачів, зокрема державних органів, партнерів і інвесторів [30]. Крім того, організаційні форми сприяють

інтеграції працівників у єдину виробничу структуру, створюючи умови для координації виробничих процесів, оптимізації трудових ресурсів і забезпечення ефективної взаємодії всіх ланок підприємства. В сукупності ці ознаки формують фундамент стабільного функціонування аграрних підприємств та сприяють підвищенню їхньої конкурентоспроможності на ринку.

Таблиця 2

*Нормативно-правового забезпечення організаційних форм
сільськогосподарських підприємств*

Організаційно-правова форма підприємства	Коротка характеристика	Законодавче забезпечення
Фермерське господарство	Форма господарювання на основі сімейної власності або групи осіб для виробництва сільськогосподарської продукції.	ЗУ 'Про фермерське господарство' [17]
Приватне підприємство	Юридична особа на базі приватної власності для отримання прибутку, регулюється Господарським кодексом України.	Господарський кодекс України [18]
Селянське (особисте) господарство	Особисте господарювання на власних або орендованих ділянках для потреб сім'ї чи продажу.	ЗУ 'Про особисте селянське господарство' [19]
Сільськогосподарський кооператив	Добровільне об'єднання для спільної діяльності або послуг у сільському господарстві, може бути виробничим або обслуговуючим.	ЗУ 'Про сільськогосподарську кооперацію' [20]
Акціонерне товариство	Підприємство на основі акцій, яке може бути відкритим або закритим, займається сільськогосподарською діяльністю.	ЗУ 'Про акціонерні товариства' [21]
Державне сільськогосподарське підприємство	Підприємство, що функціонує на базі державної власності та підлягає спеціальному регулюванню.	ЗУ 'Про управління об'єктами державної власності' [22]
Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ)	Юридична особа, де відповідальність обмежується вкладом у статутний капітал, може займатися будь-якою діяльністю.	ЗУ 'Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю' [23]
Сільськогосподарські об'єднання (холдинги)	Велике агропромислове об'єднання, яке включає кілька структур для виробництва, переробки і реалізації продукції.	Господарський кодекс України [18]

1.3. Управління землями сільськогосподарських підприємств

Незважаючи на різноманітність організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств, які відрізняються структурою власності та організаційними механізмами, вони характеризуються низкою спільних фундаментальних ознак [8]. По-перше, діяльність таких підприємств здійснюється у суворій відповідності до правових норм, закріплених чинним законодавством України, що забезпечує правову визначеність, регламентує взаємні права та обов'язки учасників і створює умови для стабільного функціонування аграрного сектору [1]. По-друге, кожне підприємство має чітко визначену організаційну структуру, яка охоплює учасників господарської діяльності – власників, орендарів, найманих працівників – та передбачає розподіл обов'язків і повноважень між ними [2]. Така структура забезпечує ефективну організацію виробничого процесу, контроль за виконанням функцій, узгоджену взаємодію між усіма суб'єктами господарювання та створює підґрунтя для формування інформаційної бази, необхідної як для внутрішнього управління, так і для зовнішнього аудиту та оцінки діяльності підприємства [31].

Однією з ключових характеристик усіх організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств є системне документування результатів їх господарської діяльності [8]. Це охоплює як фінансову, так і виробничу звітність, що формується відповідно до чинних державних стандартів і слугує основним джерелом інформації для внутрішнього управлінського контролю та прийняття управлінських рішень, а також для зовнішніх зацікавлених сторін – податкових органів, інвесторів, наукових установ і громадськості [3]. Документи містять дані про кількісні та якісні показники використання земельних ресурсів, що інтегруються до державної системи земельного обліку та забезпечують контроль за раціональним і ефективним використанням земель [4]. Крім того, у межах цих організацій формуються згуртовані трудові колективи, які функціонують як єдиний організаційний механізм, сприяючи

координації виробничих процесів, оптимізації трудових ресурсів і підвищенню загальної ефективності господарювання [5].

Окрему й важливу роль у системі управління земельними ресурсами відіграє землевпорядкування [28] – комплекс заходів інженерного, правового, економічного та екологічного характеру, спрямованих на забезпечення організованого, раціонального та сталого використання земель [6]. Воно є багатокомпонентною системою, що охоплює планування, розподіл, оптимізацію та охорону земель, водночас враховуючи як державні інтереси, так і регіональні та локальні потреби, що дозволяє гармонізувати державну політику у сфері землекористування із потребами місцевих громад і суб'єктів господарювання [7]. У структурі землевпорядкування особлива увага приділяється процесу організації територій суб'єктів господарювання, таких як сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства [17] та об'єднання громадян, що забезпечує ефективну координацію діяльності, раціональне використання земельних ресурсів і підтримку економічної стабільності аграрного сектору [8].

Серед ключових інструментів землевпорядкування особливе місце займає встановлення меж земельних ділянок та запровадження правових обмежень, таких як земельні сервітути. Такі механізми забезпечують можливість доступу до об'єктів інфраструктури або природних ресурсів без порушення основних прав власника чи користувача земельної ділянки [9]. Вони відіграють важливу роль не лише з точки зору правового регулювання, а й у забезпеченні екологічного балансу агроландшафтів, сприяючи збереженню природних ресурсів, попередженню деградації ґрунтів та раціональному використанню земельних територій [10].

Уся діяльність у сфері землевпорядкування супроводжується веденням відповідної документації, що забезпечує системний підхід до збору, обробки та аналізу інформації щодо стану, якості та кількості земельних ресурсів [11]. Накопичені дані є необхідною основою для формування державного земельного кадастру, проведення моніторингу земель [41], планування заходів

з охорони ґрунтів і контролю за раціональним використанням земель [12]. Крім того, землевпорядкування виступає ефективним інструментом реалізації чинних законів та нормативних актів у сфері землекористування й охорони земель, забезпечуючи правове та організаційне регулювання діяльності суб'єктів господарювання та сприяючи сталому розвитку аграрного сектору [34].

Реалізація державної політики у сфері землекористування базується на комплексі принципів, серед яких ключовими є дотримання екологічних норм, забезпечення соціальної справедливості, економічної доцільності, а також збереження та відновлення родючості ґрунтів. Одним із основоположних принципів виступає пріоритетність екологічної безпеки при використанні земельних ресурсів [13]. Саме на основі цих засад розробляються та впроваджуються державні та регіональні програми, спрямовані на раціональне управління земельними ресурсами, оптимізацію структури землекористування, рекультивацію деградованих земель, заліснення та залуження малопродуктивних територій [29]. Ці заходи сприяють підвищенню екологічної стійкості агроландшафтів, ефективному використанню ресурсного потенціалу та сталому розвитку аграрного сектору [14].

Окремим важливим напрямом є правове регулювання відносин, пов'язаних із власністю на землю. Сучасне законодавство України гарантує власникам земельних ділянок реалізацію їхніх майнових прав, що включає володіння, користування та розпорядження землею, зокрема можливість передавати її в оренду, закладати у заставу або відчужувати [15]. У випадках порушення або обмеження прав власників чи користувачів передбачена система компенсацій і захисту, яка забезпечує охорону законних інтересів громадян та юридичних осіб, сприяє стабільності земельних відносин та підтримує ефективне функціонування ринку земель [16].

Земля як ресурс має унікальну цінність і особливі характеристики: вона виступає незамінною основою сільськогосподарського виробництва та невід'ємним елементом природного середовища. Продуктивність земель

визначається не лише їхніми природними властивостями, а й рівнем антропогенного впливу, включно з методами обробітку, використанням добрив та заходами щодо охорони ґрунтів [17]. У зв'язку з цим управління земельними ресурсами повинно здійснюватися з урахуванням не лише економічних аспектів, а й соціально-екологічних факторів, що забезпечує збереження родючості, підтримку біорізноманіття та соціальну стабільність сільських територій [18]. Тільки комплексний і збалансований підхід до раціонального використання та охорони земель дозволяє досягти стратегічних цілей сталого розвитку аграрного сектору, поєднуючи економічну ефективність із екологічною безпекою та соціальною справедливістю [43].

Висновки до розділу 1

1. Нормативно-правова база аграрного землекористування України охоплює широкий спектр законів і підзаконних актів, що регулюють питання власності, користування, охорони та відновлення земель. Конституція України [1], Земельний кодекс [2], Закон «Про охорону земель» [3] та інші документи визначають стратегічне значення сільськогосподарських земель для продовольчої безпеки та сталого розвитку. Проте через фрагментарність законодавства, деградацію родючих угідь і недостатнє економічне стимулювання виникає потреба у вдосконаленні механізмів правового регулювання та впровадженні комплексного підходу до землекористування, що поєднує екологічну, економічну та соціальну складові.

2. Організаційно-правові форми сільськогосподарських підприємств є ключовим елементом їх адаптації до умов ринкової економіки. Їх розвиток відбувався у межах трансформацій аграрного сектору, що призвело до появи нових господарських структур на основі приватної власності, самоуправління та фінансової самостійності [27]. Науковий підхід до трактування організації як процесу й системи взаємодії дозволяє краще зрозуміти функціональну роль підприємств у сільському господарстві [9]. Українське законодавство надає

суб'єктам господарювання можливість вибору з-поміж різних правових форм, що дає змогу будувати ефективні виробничі моделі з урахуванням ринкових, соціальних та екологічних факторів [36].

3. Державне управління сільськогосподарськими землями охоплює комплекс заходів із регулювання, контролю та планування використання земельних ресурсів, спрямованих на їх збереження та ефективне застосування [30]. Важливе значення має землевпорядкування як інструмент просторової організації землекористування, а також формування кадастрової бази й запровадження правових механізмів, таких як сервітути [34]. Принципи екологічної безпеки, економічної доцільності та соціальної справедливості закладено в основу національної земельної політики. Проте для реалізації цілей сталого розвитку необхідне послідовне вдосконалення державних програм, правових норм та інституційної взаємодії між органами влади, громадами та землевласниками [43].

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ КРИВОРІЗЬКОГО РАЙОНУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Характеристика Криворізького району Дніпропетровської області

Криворізький район (рис. 1), розташований у південній частині Дніпропетровської області, охоплює 15 територіальних громад. Адміністративним центром району є місто Кривий Ріг – один із найбільших промислових центрів України [32, 33]. До складу району входять як великі міські громади, зокрема Криворізька та Зеленодольська, так і низка сільських, серед яких Глеюватська, Грушівська та інші [1]. Географічне положення району визначається його розташуванням у зоні перетину Придніпровської височини та Інгулецько-Нікопольської низовини, що обумовлює складний рельєф місцевості та значну різноманітність ландшафтів, включно з водними об'єктами, урочищами та різними типами ґрунтів [2]. Така географічна й природно-ландшафтна специфіка створює передумови для різноманітних форм землекористування та визначає особливості аграрного розвитку району [35].

Основні водні об'єкти району – річки Інгулець, Саксагань і Кам'янка – перебувають у незадовільному екологічному стані через тривале техногенне навантаження. Скиди шахтних і промислових вод, що надходять із підприємств гірничо-збагачувального комплексу, сприяють забрудненню водойм, підвищують мінералізацію води та погіршують якість водного середовища [3]. Це, у свою чергу, має негативний вплив на здоров'я населення, стан ґрунтів і біорізноманіття. Також спостерігаються зсуви, підтоплення і вторинне заболочення територій внаслідок порушення природного дренажу [4].

У статевій структурі переважають жінки – 54,2 % проти 45,8 % чоловіків (2001 р.). Основні причини зменшення населення – високий рівень смертності, низька народжуваність, а також від’ємне сальдо міграції, яке стало негативним після 2006 року [7]. Хоча тривалість життя поступово зростає, до 2030 року прогнозується подальше скорочення кількості мешканців до 576,9 тис. осіб, що на 13 % менше за рівень 2001 року [8].

Криворіжжя формує ядро великої промислової агломерації, до якої належать частини Криворізького, Широківського районів та Долинський район Кіровоградської області [9]. Регіон має вигідне транспортно-географічне положення в басейні річок Інгулець і Саксагань, що сприяє розвитку гірничодобувної та металургійної промисловості [10].

Криворізький залізорудний басейн є унікальним геологічним утворенням докембрійського періоду, представленим смугою метаморфічних порід довжиною понад 100 км і завширшки 3–5 км [11]. Геоморфологія району складна: тут поєднуються природні форми рельєфу з техногенними структурами, що утворилися внаслідок діяльності гірничої промисловості – відвали, кар’єри, зони обвалів [12].

Клімат Криворіжжя – помірно континентальний із характерною посухою влітку, холодною зимою та контрастами температур: від +36 °С улітку до -32 °С взимку [13]. Сніговий покрив зберігається приблизно 70 днів, глибина промерзання ґрунту сягає 0,8 м, що має значення для сільського господарства та інженерної інфраструктури.

У гідрографічній мережі важливу роль відіграють водосховища – Карачунівське, Південне, Кресівське, які виконують функцію водопостачання, зрошення, водовідведення та регулювання стоку [14]. Річки регіону мають здебільшого снігове живлення і асиметричні долини.

Техногенні ландшафти займають значну частину площі району [35]. Тут розташовані понад 18 великих відвалів і шламосховищ, деякі з яких сягають висоти 100–120 м. Вони не лише змінюють природний рельєф, а й ускладнюють ведення господарства, впливають на мікроклімат і якість повітря

[15]. Ґрунтовий покрив представлений переважно чорноземами, однак інтенсивне землеробство й промислова діяльність спричинили зменшення природної родючості та деградацію ґрунтів. Більшість території розорана, природна степова рослинність збереглася лише на крутих схилах і в балках [16]. Лісові ресурси району представлені переважно штучно створеними лісосмугами, що були закладені в середині ХХ століття з метою захисту ґрунтів і сільськогосподарських угідь. Площа насаджень перевищує 17 тис. га, тут поширені дуб, акація, шипшина, терен [17]. Фауна Криворіжжя поступово втрачає свою видову різноманітність через урбанізацію та промислову діяльність. Найбільше тварин зберіглося у заповідних територіях, полезахисних лісосмугах та біля водойм [18].

Криворіжжя є важливим індустріальним регіоном із розвиненою гірничо-металургійною базою, унікальними природними умовами та значним антропогенним навантаженням. Для забезпечення сталого розвитку необхідно поєднувати економічну діяльність із охороною довкілля [7, 24], ефективним використанням природних ресурсів та збереженням екологічної рівноваги [19].

2.2. Використання земель Криворізького району Дніпропетровської області

Значна частина території Криворізького району використовується для промислових потреб, що суттєво впливає на стан навколишнього середовища та стримує розвиток сільськогосподарського сектору. Підприємства гірничодобувної промисловості, розташовані на території району, супроводжуються утворенням масових відвалів, хвостосховищ та шламонакопичувачів. Ці об'єкти не лише займають значні площі, а й виступають постійним джерелом техногенного навантаження на ландшафт, гідросферу та атмосферу [32]. Викиди шкідливих речовин у повітря, забруднення поверхневих та підземних вод негативно позначаються на

продуктивності земель, спричиняючи деградацію ґрунтів, зниження врожайності сільськогосподарських культур та порушення природного кругообігу речовин. Видобуток залізних руд, бокситів та інших мінеральних ресурсів, попри економічну вигоду, створює довгострокові екологічні ризики, що потребують застосування ефективних механізмів рекультивації та екологічної реабілітації територій для забезпечення стійкого розвитку аграрного та природоохоронного секторів району [38, с. 112].

Станом на 2023 рік, аналіз структури земель Криворізького району (рис. 3) свідчить про переважання аграрного використання. Сільськогосподарські угіддя займають приблизно 82 % загальної площі району, що вказує на домінування аграрної функції у територіальному плануванні. На другому місці за площею – водні ресурси та землі промисловості, транспорту й енергетики, кожна з категорій охоплює по 6 % території. Лісовий фонд займає 4 %, що свідчить про обмежену лісистість району. Водночас відкриті території без рослинного покриву становлять 2 %, а житлова забудова та заболочені землі майже відсутні (близько до 0,1 %), що підтверджує переважно сільськогосподарський та індустріальний характер використання земель [32].

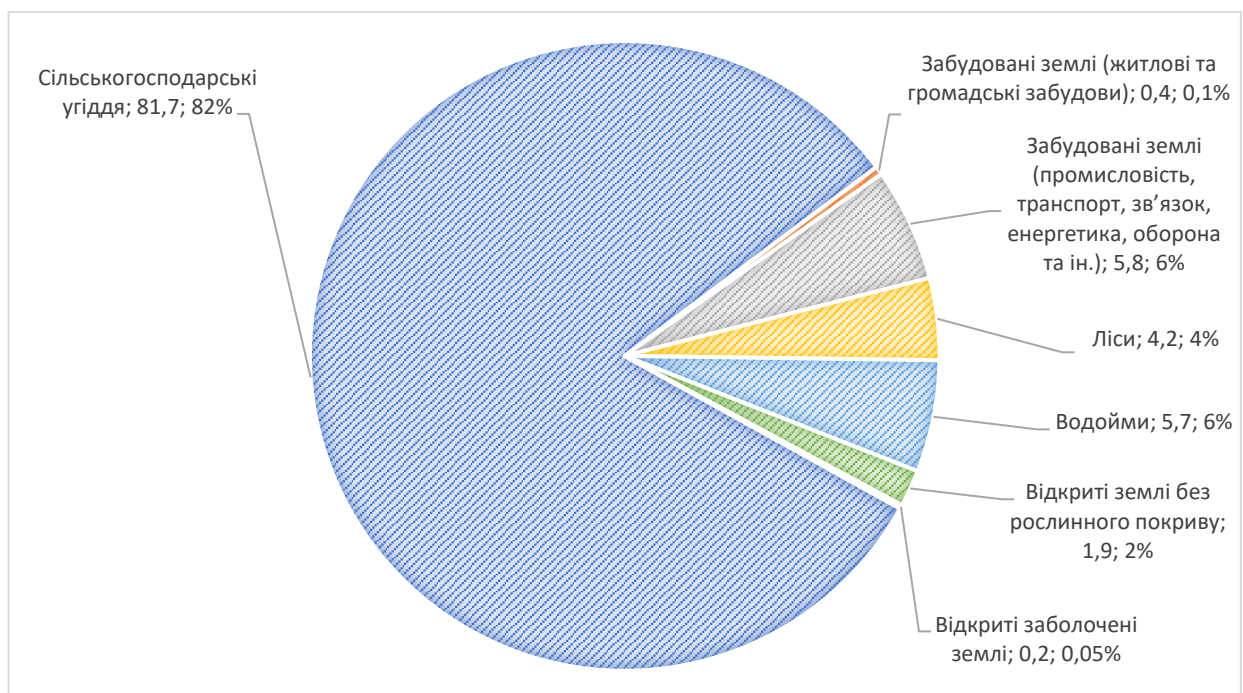
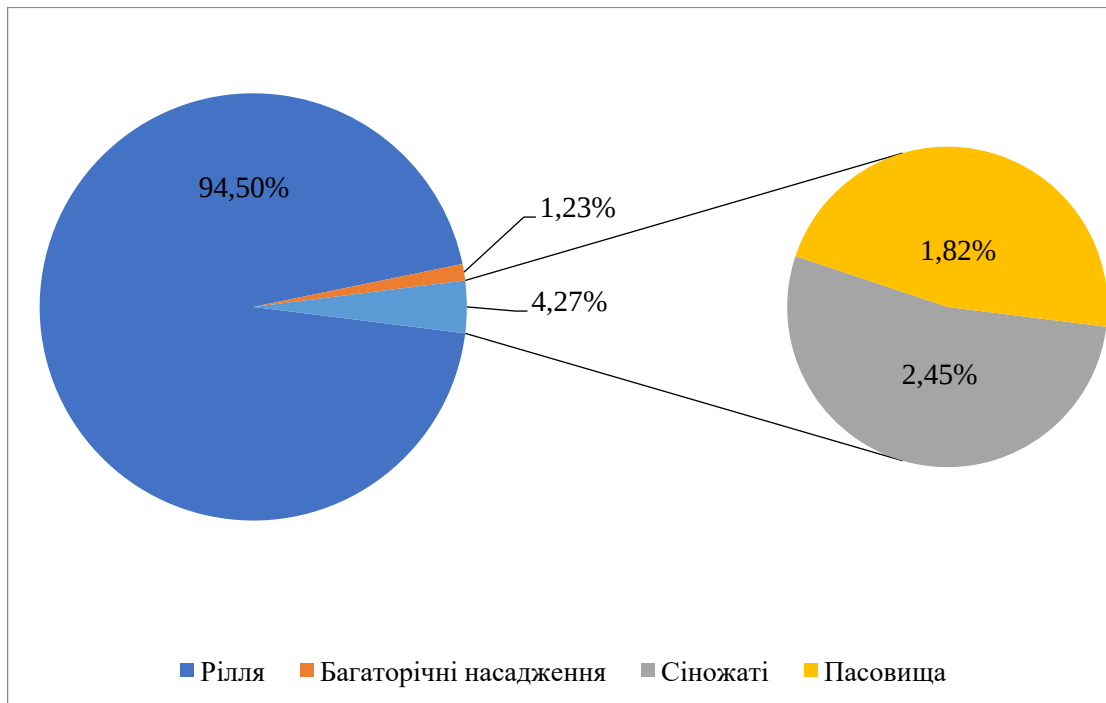

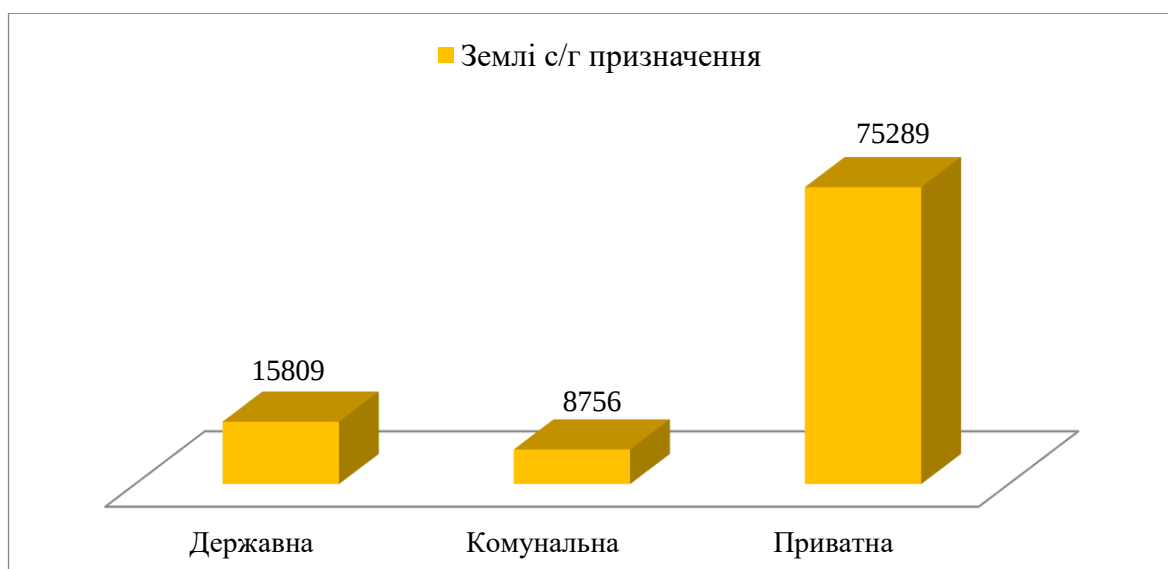
Рис. 3. Структура земель Криворізького району, 2023 рік

У структурі сільськогосподарських угідь домінує рілля – понад 94,5 % від загальної площі аграрних земель (рис. 4). Такий високий показник свідчить про екстенсивну модель землекористування, орієнтовану на вирощування однорічних культур, що водночас посилює антропогенний тиск на ґрунтовий покрив. Сіножаті займають 2,45 %, пасовища – 1,85 %, а багаторічні насадження – лише 1,23 %. Значний коефіцієнт розораності (0,94) при наявності вітрових навантажень створює сприятливі умови для дефляційних процесів, втрати гумусу, порушення структури ґрунту, що знижує його природну стійкість до ерозії та зменшує екологічний потенціал земель [32].

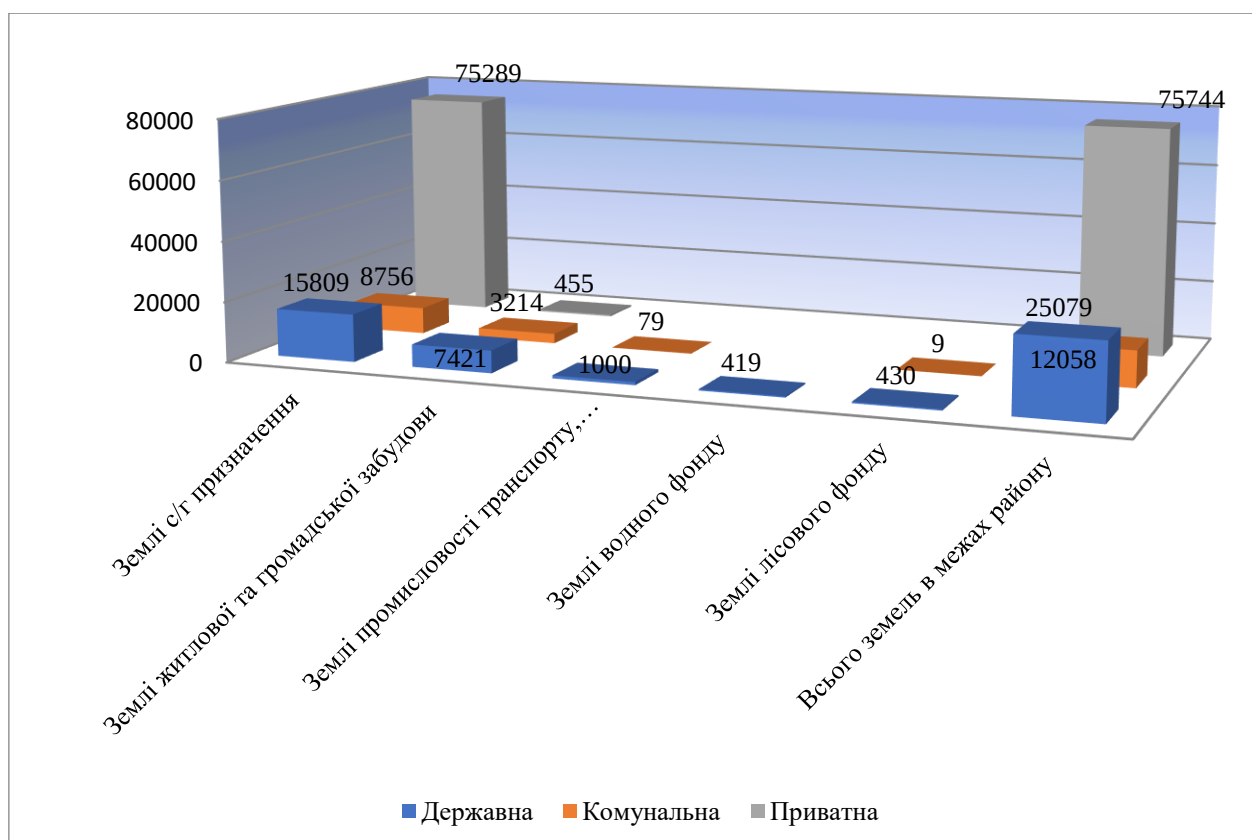

Рис. 4. Структура сільськогосподарських угідь Криворізького району, 2023 рік

Розподіл земель за формами власності демонструє переважання приватного землеволодіння (рис. 5). На частку приватної власності припадає 67,1 % земельного фонду району – це майже 75,7 тис. гектарів. З цієї площі близько 96,9 % становлять орні землі (понад 73,3 тис. га), що додатково підтверджує інтенсивний характер землеробства (рис. 6).

Рис. 5. Розподіл сільськогосподарських угідь Веселівського району за формами власності

Рис. 6. Розподіл земельного фонду району за формами власності та категоріями

Склад земель за формами власності по району приведений в таблиці 3.

Склад земель за формами власності

Форми власності Розподіл по району	Державна		Приватна		Комунальна	
	Площа, га	%	Площа, га	%	Площа, га	%
Криворізький	25079,0	22,2	75744,0	67,1	12058,0	10,7

Державна політика спрямована на підтримку ефективного використання земельних ресурсів, зокрема через проєкти щодо оптимізації сільськогосподарських земель і впровадження екологічних стандартів. У той же час, частина земель залишається деградованою через інтенсивну промислову експлуатацію, що потребує консерваційних заходів [6, 32, 38, с. 112].

2.3. Аналіз ґрунтового покриття Криворізького Району Дніпропетровської області

Інтегральна оцінка природної якості ґрунтів реалізується через бонітетний бал, який визначається у процесі бонітування. Цей методологічний підхід забезпечує порівняльну оцінку ґрунтів на основі аналізу стабільних характеристик, що істотно впливають на врожайність сільськогосподарських культур у конкретних природно-кліматичних умовах. Бонітування дозволяє диференціювати території за їх агровиробничим потенціалом і слугує важливим інструментом для обґрунтованого прийняття управлінських рішень у сфері сільського господарства [39].

Процедура бонітування включає кілька послідовних етапів: удосконалення системи природно-сільськогосподарського районування; визначення агровиробничих груп ґрунтів; економічне обґрунтування агровиробничого призначення територій; збір та систематизацію інформації

про якість ґрунтів; відбір еталонних ділянок та розрахунок бонітетного балу. Оцінці підлягають агровиробничі групи ґрунтів у межах природно-сільськогосподарських районів, що дозволяє забезпечити точне визначення потенціалу території для різних видів аграрної діяльності.

В Україні роботи з бонітування ґрунтів розпочалися ще у 1963 році з розробки першої карти агровиробничих ґрунтових груп. Надалі ці дані періодично оновлювались із урахуванням змін стану ґрунтів, технологій обробітку та вимог сучасного сільського господарства, що забезпечує актуальність і практичну значущість бонітування для планування землекористування.

Бонітет визначається на основі таких параметрів, як вміст гумусу, товщина гумусового горизонту, механічний склад, рівень засолення, кислотність, еродованість і вміст поживних елементів. Обчислення здійснюється за 100-бальною шкалою, при цьому за еталон приймаються найродючіші ґрунти. Формула для розрахунку балу має вигляд:

$$Б = П / П_e \times 100$$

де, П – параметр ґрунту;

П_е – відповідне значення еталона.

Узагальнене значення бонітетного показника визначається як середньозважене з урахуванням рівня впливу окремих властивостей ґрунтів на врожайність. Такий підхід дозволяє враховувати багатофакторність впливу фізико-хімічних, структурних та екологічних характеристик ґрунтів на продуктивність сільськогосподарських культур, що забезпечує більш точну і диференційовану оцінку їх якості.

Система бонітетної шкали дозволяє не лише класифікувати ґрунти за рівнем родючості в межах одного району, а й порівнювати їх між різними природно-сільськогосподарськими районами за допомогою екологічного

коефіцієнта. Цей коефіцієнт відображає співвідношення врожайності між еталонними та фактичними групами ґрунтів, що дозволяє глибше аналізувати агровиробничі можливості території в контексті загальних екологічних умов. Завдяки цьому підходу землеробські практики можуть бути адаптовані до конкретних природно-кліматичних та ґрунтових особливостей, підвищуючи ефективність використання земельних ресурсів та сприяючи сталому розвитку аграрного виробництва.

Бонітетна оцінка активно застосовується у процесі нормативної грошової оцінки земель. У Криворізькому районі результати показують стабільно високі показники, що свідчить про аграрний потенціал регіону. Дані наведені в таблицях 4 і 5.

Таблиця 4

*Шкала середньозважених бонітетів по Криворізькому району
в розрізі природно-сільськогосподарських районів*

№ ПСГР	Назва ТГ	Бали бонітету			
		Орні землі	Багаторічні насадження	Сіножаті	Пасовища
1	2	3	4	5	6
01	Матвіївська с.р.	39,07	39,07	42,89	39,35
06	Корніївська с.р.	37,82	40,00		32,18
06	Гоголівська с.р.	34,61	34,61		30,18
01	Зеленогаївська с.р.	40,56	40,56	34,62	33,64
06	Чкалівська с.р.	39,70	40,00	41,02	38,35
01	Новоуспенівська с.р.	40,70	39,00		
01	Широківська с.р.	41,44	41,44	29,85	30,40
01	Таврійська с.р.	38,89	39,36		37,28
06	Менчикурівська с.р.	38,09	40,00	27,26	30,96
01	Дніпропетровська с.р.	41,11	39,87		39,30
06	Калинівська с.р.	37,84	40,00	34,71	33,18
07	Білорецька с.р.	38,21	38,21	40,22	27,05
06	Веселівська с.р.	38,61	39,95	36,94	38,78
	В середньому за обстеженою територією:	38,94	39,88	35,45	33,51

Таблиця 5

Показники економічної оцінки ріллі Криворізького району в розрізі господарств

Назва сільськогосподарських підприємств	Сільськогосподарські угіддя (бали):														
	Рілля			Багаторічні насадження			Сіножаті			Пасовища			Сільгоспугіддя		
	ВП	ОЗ	ДД	ВП	ОЗ	ДД	ВП	ОЗ	ДД	ВП	ОЗ	ДД	ВП	ОЗ	ДД
ТОВ „Зоря”	27	87	25	64	45	27	-	-	-	5	55	3	28	84	24
ТОВ „Іскра”	24	82	22	-	-	-	-	-	-	6	58	4	24	82	21
ТОВ „Зелений Гай”	31	86	28	69	49	35	14	52	8	4	59	3	30	84	28
ТОВ „Іванівка”	25	83	22	53	39	14	-	-	-	-	-	-	25	80	22
ТОВ „Україна”	26	85	24	70	49	36	-	-	-	-	-	-	26	84	24
ТОВ „Білорецьке”	32	86	29	57	41	18	14	52	8	2	49	1	31	85	28
ТОВ „Веселе”	25	84	23	53	39	14	-	-	-	5	62	4	25	83	22
ДГ „Ізвестія”	32	87	30	70	36	35	-	-	-	2	50	1	31	86	29
ТОВ „Калинівка”	26	86	24	66	47	30	-	-	-	5	50	3	26	84	24
ТОВ „Победа”	30	84	27	68	48	32	11	48	5	4	63	3	30	83	27
ТОВ „Прогрес”	29	86	27	-	-	-	7	49	3	3	49	2	27	85	25
ТОВ „ім. Горького”	35	78	31	66	43	25	-	-	-	2	83	2	36	76	30
ТОВ „Дружба”	32	77	28	66	43	25	-	-	-	5	58	3	32	77	27
ТОВ „Світанок”	39	80	35	66	43	25	4	43	1	3	43	1	39	79	34
ТОВ „Пам’яті Леніна”	40	80	38	64	42	23	-	-	-	-	-	-	40	80	35
ДНГ „Южний”	36	79	32	66	43	25	-	-	-	4	60	2	36	78	31
ТОВ „ім. Чкалова”	39	81	34	66	43	25	12	50	6	4	58	3	37	80	33
ТОВ „ім. Шевченка”	36	80	32	66	43	25	11	48	5	3	57	2	35	79	30
ТОВ „Світанок”	28	76	24	70	49	36	-	-	-	-	-	-	28	76	24
ТОВ „Ентузіаст”	45	82	40	66	43	25	13	51	7	6	53	3	43	80	38
ТОВ „Лучиста”	38	80	34	244	69	191	-	-	-	2	86	2	80	73	65
Всього по району	32	82	28	153	61	107	9	49	5	4	55	2	33	80	29

Такі дані надають аграріям важливі переваги при плануванні сільськогосподарського виробництва, оскільки вони формують обґрунтовану основу для раціонального використання території та оптимізації розподілу земельних ресурсів [25]. Аналіз показав, що середні бонітетні показники Криворізького району перевищують загальнообласні значення, зокрема для культур озимої пшениці та соняшнику (табл. 6). Це свідчить про високий агровиробничий потенціал району та підтверджує доцільність подальшого розвитку агропромислового комплексу, а також інвестицій у сільське господарство, спрямованих на підвищення продуктивності та ефективності використання земельних ресурсів.

Таблиця 6

Шкала бонітетів орних земель

Назва сільськогосподарських культур	Природно-сільськогосподарські райони		
	Дніпропетровська область	В тому числі	
		01	06
Озима пшениця	38	43	40
Кукурудза	31	36	37
Соняшник	30	33	42

Водночас на значній частині сільськогосподарських земель Криворізького району спостерігається погіршення ґрунтового покриву під впливом природних та антропогенних факторів. Серед основних проблем виділяють дефляцію, перезволоження, засолення та солонцюватість, що створює нагальну потребу у впровадженні комплексних заходів агротехнічного, агрохімічного та меліоративного характеру. У випадках, коли ґрунти набувають ознак екологічної небезпеки для ведення сільськогосподарського виробництва, доцільним є їх тимчасова консервація [6]. Узагальнені дані щодо стану земель і потреби в проведенні реабілітаційних заходів наведені в таблиці 7. Реалізація таких заходів не лише сприятиме збереженню ґрунтового потенціалу, а й запобігатиме подальшому

погіршенню екологічної безпеки району, забезпечуючи стабільність аграрного виробництва та раціональне використання земельних ресурсів [25].

Таблиця 7

Площі деградованих і малопродуктивних ґрунтів орних земель

Показники	Значення
Площа орних земель району, га	97942
Консервація всього, га	23379
у % до ріллі	23,87
В т.ч. дефльованість, га	70
засоленість, га	2
перезволоженість, га	22966
Із них підлягають реабілітації, га	21565
Індекс екологічної невідповідності сучасного використання орних земель	1,3135
Перевищення припустимої розораності, %	31,34

Було також розраховано індекс екологічної невідповідності, який демонструє перевищення допустимого рівня розораності земель. У ситуації, коли значна частина сільськогосподарських угідь перебуває у приватній власності, виникає нагальна потреба у впровадженні системних проектів сталого землекористування, що супроводжуються належним державним контролем [43]. Ці заходи спрямовані на збереження родючості ґрунтів, підвищення ефективності використання земельного фонду та забезпечення стабільного розвитку аграрної сфери регіону. Комплексне використання результатів бонітування ґрунтів у поєднанні з даними екологічного моніторингу [41] та ефективними управлінськими рішеннями створює реальні передумови для переходу до інтенсивного, водночас екологічно обґрунтованого сільського господарства, що поєднує економічну продуктивність із збереженням природних ресурсів.

Висновки до розділу 2

1. Криворізький район Дніпропетровської області – це унікальний регіон із потужним індустріальним потенціалом та складною екологічною ситуацією. Географічне розташування району сприяло формуванню багатогалузевої промисловості, особливо гірничо-металургійного комплексу, що, водночас, зумовлює високий рівень техногенного навантаження. Забруднення річок, деградація ґрунтів, зниження біорізноманіття та зменшення чисельності населення є критичними проблемами. Урбанізований характер району, домінування міського населення, низька частка лісів і природних територій вимагають переосмислення підходів до просторового планування, з урахуванням екологічних обмежень і демографічних тенденцій [32, 33].

2. Структура землекористування Криворізького району демонструє переважання сільськогосподарських угідь, при цьому більшість з них – орні землі. Незважаючи на аграрну перевагу, регіон відчуває значний вплив промисловості, що проявляється у деградації ґрунтів, втраті родючості та порушенні природних екосистем. Приватна форма власності переважає, що потребує ефективного державного регулювання та контролю за використанням земель. Високий коефіцієнт розораності свідчить про небезпеку розвитку ерозійних процесів, зниження екологічної стійкості та необхідність впровадження природоохоронних заходів на рівні територіальних громад.

3. Бонітування ґрунтів Криворізького району дозволяє здійснити комплексну оцінку їхньої родючості та придатності для сільськогосподарського використання. Отримані дані демонструють стабільно високі показники якості ґрунтів, що створює сприятливі умови для розвитку аграрного сектору регіону та підвищення ефективності землекористування. Водночас значна частина земель зазнала деградації і потребує проведення реабілітаційних заходів, зокрема агротехнічних, агрохімічних та меліоративних. Бонітування дозволяє ідентифікувати пріоритетні

території для консервації або відновлення, що особливо актуально в умовах інтенсивної експлуатації земель та перевищення допустимої розораності [6]. Формування системи сталого землекористування із врахуванням екологічних показників і результатів бонітування є ключовим елементом збалансованого управління земельними ресурсами району, що поєднує економічну продуктивність, збереження родючості ґрунтів та підвищення екологічної безпеки агроландшафтів [31, 35].

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ ТОВ «СВІТАНОК» КРИВОРІЗЬКОГО РАЙОНУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Управління землями сільськогосподарських підприємств Криворізького району Дніпропетровської області

У сучасних умовах більшість новостворених сільськогосподарських підприємств функціонують на основі орендованих земельних ділянок, що перебувають у державній або комунальній власності, а також земельних часток (паїв), що належать громадянам [8]. Основною метою таких господарських структур є отримання прибутку. Проте деякі господарства, орієнтуючись на короткострокову фінансову вигоду, часто нехтують вимогами агротехніки: не дотримуються сівозмін, вирощують монокультури, наприклад соняшник, без ротації культур, не застосовують добрива та не проводять необхідні меліоративні заходи. Як наслідок, ґрунти піддаються істотному виснаженню, відновлення родючості яких може тривати до 15–20 років.

Щоб уникнути таких негативних наслідків, необхідно формувати концепцію розвитку земельних відносин на перспективу 10–15 років та впровадити відповідні законодавчі механізми сталого землекористування, які закріплять принципи екологічно обґрунтованого та економічно ефективного використання земельних ресурсів [43]. На відміну від невеликих господарств, великі агропідприємства, завдяки довгостроковим договорам оренди, раціональному плануванню сівозмін та впровадженню сучасних технологій обробітку, досягають значно вищих економічних показників, одночасно зберігаючи родючість ґрунтів та стійкість агроландшафтів [25].

За даними статистики щодо розміщення сільськогосподарських підприємств Криворізького району, у регіоні функціонує 34 агроформування загальною площею 38 033,53 га. З них 29 є недержавними господарствами, які обробляють 20 919,55 га, тоді як решта – державні підприємства – займають 17 113,98 га. На основі аналізу цієї структури було розроблено проєкт оптимізації землеволодінь із метою підвищення ефективності землекористування.

Дослідження 19 товариств з обмеженою відповідальністю показало, що більшість із них стикається з проблемами просторової організації земельних ділянок: значна віддаленість від основних площ, розчленованість територій, черезсмужжя, непрямолінійні межі та інші фактори, що ускладнюють управління й знижують продуктивність [28] (табл. 8). Проте у межах запропонованого проєкту значну частину цих недоліків вдалося усунути, що дозволяє формувати компактніші, більш раціонально організовані земельні масиви та підвищити ефективність виробничих процесів.

Таблиця 8

Характеристика наявності недоліків просторового розміщення землекористувань сільськогосподарських підприємств Криворізького району

№ п/п	Назва сільськогосподарських підприємств	Недоліки землекористувань (землеволодінь)								
		Далекоземелля	Непрямолінійність меж та вклинювання	Міжгосподарське черезсмужжя	Вкраплення	Розчленованість територій	Відокремленість	Дрібноконтуристність	Занадто великий розмір землекористувань	Занадто малий розмір землекористувань
На час складання проєкту										
1	ТОВ «Світанок»	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2	ТОВ «Білорецьке»	+	-	-	-	-	-	+	-	+
3	ТОВ «Веселе»	+	+	-	-	+	+	+	-	+
4	ТОВ «ім.Горького»	+	+	-	+	-	+	+	-	-
5	ТОВ «Дружба»	+	+	+	+	-	+	+	-	-
6	ТОВ «Ентузіаст»	+	+	-	-	-	+	-	-	-
7	ТОВ «Зоря»	-	+	-	+	-	+	-	-	+
8	ТОВ «Зелений Гай»	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9	ТОВ «Іванівка»	+	-	-	-	-	-	+	-	-
10	ТОВ «Іскра»	+	+	-	-	+	+	+	-	-

11	ТОВ «Калинівка»	+	+	-	+	-	+	+	-	-
12	ТОВ «Пам'яті Леніна»	+	+	+	+	-	+	+	-	-
13	ТОВ «Победа»	+	+	-	-	-	+	-	-	+
14	ТОВ «Прогрес»	-	+	-	+	-	+	-	-	+
15	ТОВ «Світлана»	-	-	-	-	-	-	-	-	+
16	ТОВ «Україна»	+	-	-	-	-	-	+	-	+
17	ТОВ «ім.Чкалова»	+	+	-	-	+	+	+	-	-
18	ТОВ «ім.Шевченка»	+	+	-	+	-	+	+	-	-
19	ТОВ «Лучиста»	+	+	+	+	-	+	+	-	-
<i>За проектом</i>										
1	ТОВ «Світанок»	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2	ТОВ «Білорецьке»	+	-	-	-	-	-	-	-	-
3	ТОВ «ім.Горького»	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4	ТОВ «Ентузіаст»	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5	ТОВ «Іскра»	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6	ТОВ «Зелений Гай»	+	-	-	-	-	-	-	-	-
7	ТОВ «Іванівка»	+	-	-	-	-	-	-	-	-
8	ТОВ «Пам'яті Леніна»	+	-	-	-	-	-	-	-	-
9	ТОВ «Дружба»	+	-	+	-	-	+	-	-	-
10	ТОВ «Лучиста»	+	-	-	-	-	-	-	-	-
11	ТОВ «ім.Шевченка»	+	-	-	-	-	-	-	-	-
12	ТОВ «Калинівка»	+	-	-	-	-	-	-	-	-
13	ТОВ «ім.Чкалова»	-	-	-	-	-	-	-	-	-

На основі даних про укрупнення підприємств, можна констатувати, що шляхом приєднання менших господарств (наприклад ТОВ «Перемога») до більших (ТОВ «Білорецьке») формується більш конкурентоспроможна структура з площею понад 2250 га. Це дозволяє функціонувати відповідно до виробничих вимог степової зони, де ефективна господарська діяльність можлива лише за умов обробітку площ понад 2000 га. У результаті проектування кількість підприємств зменшилася з 19 до 13, при збереженні загальної площі (табл. 9).

Таблиця 9

*Формування нових товариств на території Криворізького району
Дніпропетровської області*

№	Назва ТОВ	Існуюча площа, га	Проектна площа, га
1	2	3	4
1	ТОВ «Світанок»	5401,2	5401,2
2	ТОВ «Білорецьке»	1251,34	2253,24
3	ТОВ «Победа»	1001,90	
4	ТОВ «ім.Горького»	4021,44	5241,19

5	ТОВ «Веселе»	1219,75	
6	ТОВ «Ентузіаст»	2272,15	2272,15
7	ТОВ «Іскра»	2168,55	2168,55
8	ТОВ «Зелений Гай»	5045,39	5045,39
9	ТОВ «Іванівка»	3048,95	5242,79
10	ТОВ «Світлана»	1120,12	
11	ТОВ «Прогрес»	1073,13	
12	ТОВ «Пам'яті Леніна»	4334,07	4334,07
13	ТОВ «Дружба»	4652,08	4652,08
14	ТОВ «Лучиста»	3114,30	3914,30
15	ТОВ «Зоря»	2012,03	
16	ТОВ «ім.Шевченка»	3152,15	4364,18
17	ТОВ «Калинівка»	4359,06	5361,42
18	ТОВ «Україна»	1002,36	
19	ТОВ «ім.Чкалова»	5134,81	5134,81
	Всього	55266,46	55266,46

Аналізуючи структуру діючих підприємств за розмірами (табл. 10), виявлено, що понад 52 % господарств мають площу більше 3000 га, що відповідає загальноукраїнській тенденції. Найбільш ефективними у Криворізькому районі є господарства з площею понад 5000 га. Формування нових господарств доцільно здійснювати на базі конкретних населених пунктів – це сприяє використанню місцевих трудових ресурсів і забезпечує доступ до земельних паїв. Такий підхід дає змогу розвивати спеціалізацію та оптимізувати логістику.

Таблиця 10

Розподіл діючих сільськогосподарських підприємств Криворізького району за розмірами у 2023 році

Площа, га	Кількість	У % до загальної кількості
1000,1 – 2000,0	6	31,6
2000,1 – 3000,0	3	15,8
3000,1 – 4000,0	3	15,8
4000,0 – 5000,0	4	21,0
Більше 5000,0	3	15,8
Всього господарств	19	100

Для забезпечення ефективного функціонування агропідприємств важливим є уникнення надмірного подрібнення земельних угідь. Збереження великих і компактних агроструктур дозволяє більш раціонально управляти ресурсами, впроваджувати сучасні системи сівозмін, ефективно використовувати техніку, добрива та інші матеріально-технічні ресурси [25]. Значну роль у цьому відіграє тривалість орендних договорів: найвищу ефективність забезпечують угоди строком понад 10 років, що стимулює довгострокове планування та впровадження інвестиційно-інноваційних рішень. За результатами проведених досліджень, оптимальним розміром земельного масиву для сільськогосподарських підприємств Криворізького району є 5000–5500 га. Така площа дозволяє підтримувати стабільний рівень прибутковості та сприяє сталому й екологічно обґрунтованому використанню земельного ресурсу.

3.2. Роль орендних відносин при використанні сільськогосподарських земель ТОВ «Світанок» Криворізького району Дніпропетровської області

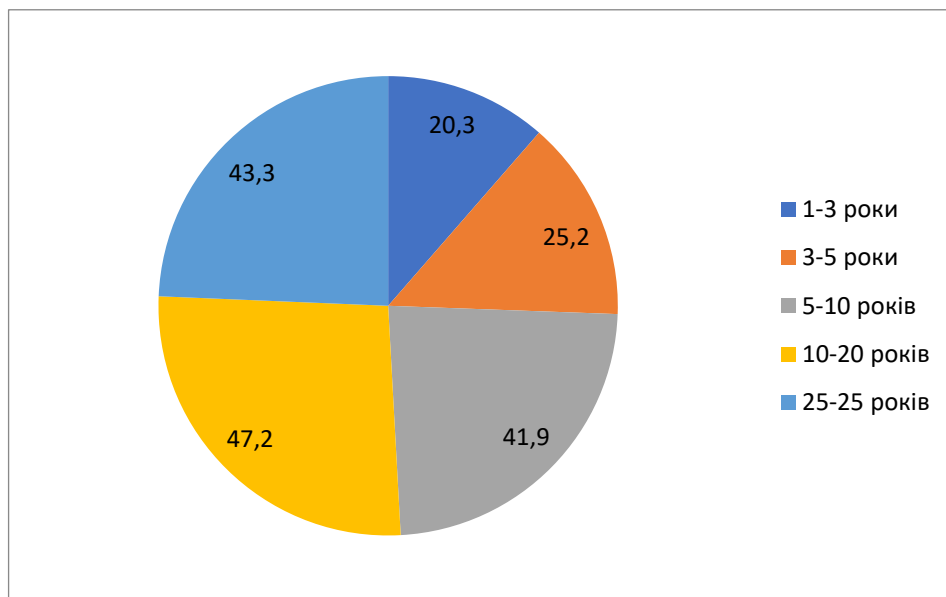
У більшості новостворених аграрних підприємств Криворізького району спостерігається переважання короткострокових орендних договорів терміном до 10 років. Дані, наведені в таблиці 11, відображають економічні показники 19 сільськогосподарських підприємств району з урахуванням тривалості оренди земельних ділянок. Аналіз рисунка 7 показує, що рівень рентабельності безпосередньо залежить від тривалості орендних договорів: підприємства з довгостроковими угодами демонструють значно вищий рівень прибутковості, що пояснюється можливістю ефективного планування сівозмін, впровадження інвестицій та оптимального використання матеріально-технічних ресурсів. Таким чином, тривалість оренди виступає ключовим фактором економічної стабільності та сталого розвитку агропідприємств району [43].

Таблиця 11

*Економічні показники сільськогосподарських підприємств Криворізького району
на основі строків оренди*

Строки оренди, роки	Середня собівартість, грн.	Середня рентабельність, %	Кількість сільськогосподарських підприємств
1-3	11863,2	20,3	7
3-5	12563,8	25,2	3
5-10	12899,71	41,9	3
10-20	13987,13	47,2	3
20-25	13010,17	43,3	4

Як видно з таблиці, найвищу рентабельність демонструють підприємства з орендою понад 10 років. Хоча підприємства з короткими строками оренди (до 10 років) часто мають високі прибутки, це зазвичай досягається шляхом інтенсивної експлуатації земель без дотримання агротехнічних норм. Як наслідок, після кількох років такої діяльності ґрунти виснажуються, і для їх відновлення може знадобитися до двох десятиліть.

*Рис. 7. Розподіл діючих сільськогосподарських підприємств Криворізького району
за строками оренди*

Натомість агропідприємства, які працюють на основі довгострокових орендних договорів (понад 10 років), активно інвестують у збереження та підвищення якості ґрунтів. Вони систематично застосовують добрива, дотримуються сівозмін, впроваджують заходи проти ерозії та інші агротехнічні практики, що забезпечує стабільну врожайність і підвищений рівень прибутковості (рис. 8).

Сучасний стан економіки та ринкові умови вимагають регулярного моніторингу показників господарської діяльності з урахуванням тривалості орендних договорів і можливих ризиків [41]. Регресійний аналіз, проведений на основі даних про площу підприємства, терміни оренди, чистий прибуток і собівартість продукції, демонструє істотний вплив цих факторів на рівень рентабельності. Це підкреслює важливість комплексного підходу до управління агропідприємствами, де тривалість оренди, раціональна організація земельних масивів та ефективні агротехнічні практики безпосередньо визначають економічну стабільність і стійкий розвиток галузі [16].

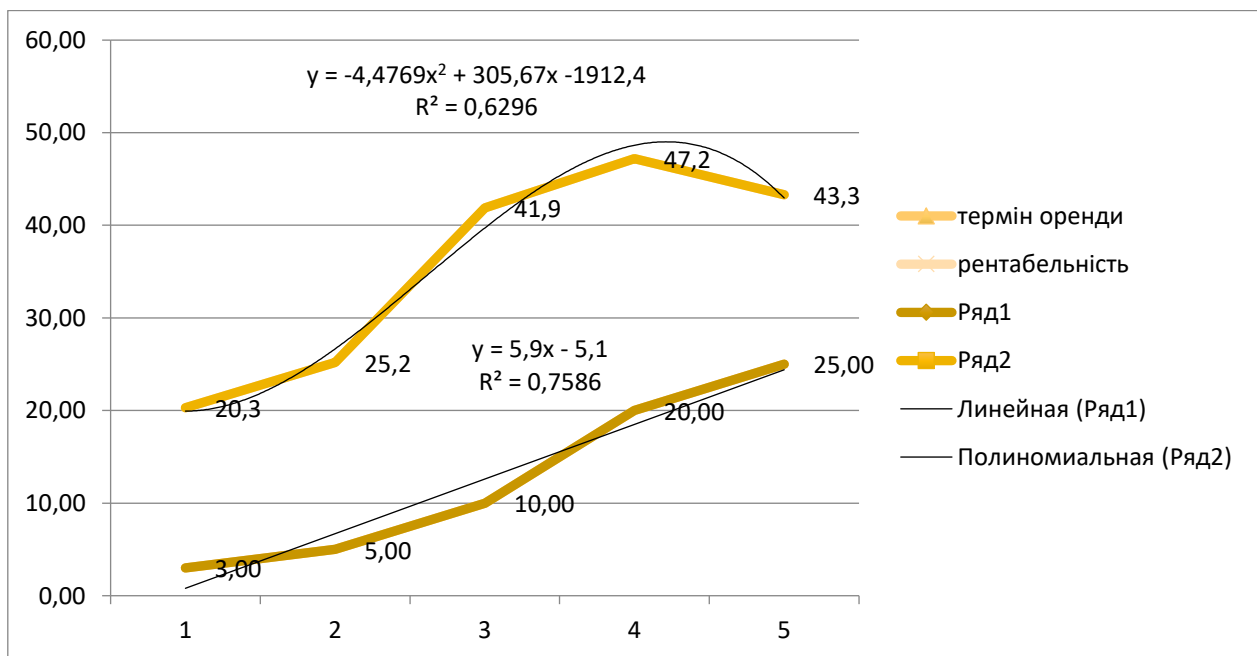

Рис. 8. Залежність рентабельності сільськогосподарських підприємств від терміну оренди

З аналізу графіка випливає параболічна залежність: із зростанням терміну оренди рентабельність зростає, але після 20 років починає знижуватись. Це підтверджує рівняння регресії: $y = -4,4769x^2 + 305,67x - 1912,4$, побудоване на основі наявних даних.

Якісна оцінка надійності моделі представлена у таблиці 12 (Шкала Чеддока). Значення коефіцієнта детермінації $R^2 = 0,6296$ вказує, що близько 63 % зміни рентабельності пояснюється зміною терміну оренди.

Таблиця 12

Якісна оцінка регресійної моделі на основі шкали Чеддока

Показник щільності зв'язку r	0,1—0,3	0,3—0,5	0,5—0,7	0,7—0,9	0,9-1,00
Характеристика сили зв'язку	слабка	помірна	значна	дуже значна	функціональна

Поглиблений регресійний аналіз, дані якого подано в таблиці 13, включає більше факторів: термін оренди (x_1), площу (x_2), чистий прибуток (x_3) та собівартість (x_4). Отримана модель:

$$Y = 29,85 + 0,9952x_1 + 0,0029x_2 + 0,0072x_3 - 0,0118x_4$$

$R^2 = 0,7303$, що свідчить про те, що 73 % варіацій рентабельності пояснюються вказаними змінними. Це вказує на більшу точність нової моделі в оцінці впливу економічних факторів на діяльність агропідприємств [16].

Таблиця 13

Дані спостережень про рентабельність сільськогосподарських підприємств

Регресійна статистика	
Кількісний R	0,9645496
R-квадрат	0,730356
Нормований R-квадрат	0,8746408
Стандартна помилка	3,9164687
Спостереження	5

Дисперсійний аналіз					
	df	SS	MS	F	Значення F
Регресія	3	321,148	80,287	16,698425	0,0042571
Залишок	1	16,693635	15,338727		
Всього	4	301,124			

Таким чином, запропонована багатофакторна модель дає змогу прогнозувати економічні показники аграрних підприємств Криворізького району з урахуванням ключових параметрів функціонування, що має важливе значення для стратегічного планування й управління ресурсами [29].

3.3. Організація системи сівозмін ТОВ «Світанок» Криворізького району Дніпропетровської області

Сільськогосподарське підприємство ТОВ «Світанок», розташоване на території Криворізького району Дніпропетровської області, охоплює 5401,2 га, з яких 5293,53 га становить рілля, а 107,67 га – площа багаторічних насаджень. Господарство, створене на необмежений термін, є правонаступником КСП «ім. Фрунзе». Земельні ресурси ТОВ формуються за рахунок ділянок, що перебувають у постійному користуванні або власності підприємства, а також на підставі договорів оренди, зокрема земельних часток (паїв) громадян і юридичних осіб, які були членами колишнього КСП.

Підприємство демонструє високий рівень економічної стабільності. У 2012 році його прибуток склав 1287,31 тис. грн, а рівень рентабельності – 47,2 %. Основними напрямками діяльності є вирощування зернових культур, тваринництво м'ясного та молочного напрямів, а також переробка продукції (маслоробство, мукомольна та сироробна промисловість).

Агропромислову спеціалізацію підприємства враховано при проектуванні трьох сівозмін: польової I (2252,72 га), польової II (2705,18 га) та кормової (335,63

га). До формування сівозмін були залучені такі чинники, як склад ґрунтів, рельєф, наявність схилів, рівень еродованості, структура угідь та розміщення господарських об'єктів. Польові сівозміни містять основні культури: озиму пшеницю, цукровий буряк, соняшник, кукурудзу та зернобобові, що відповідає вимогам чергування культур для збереження родючості ґрунтів.

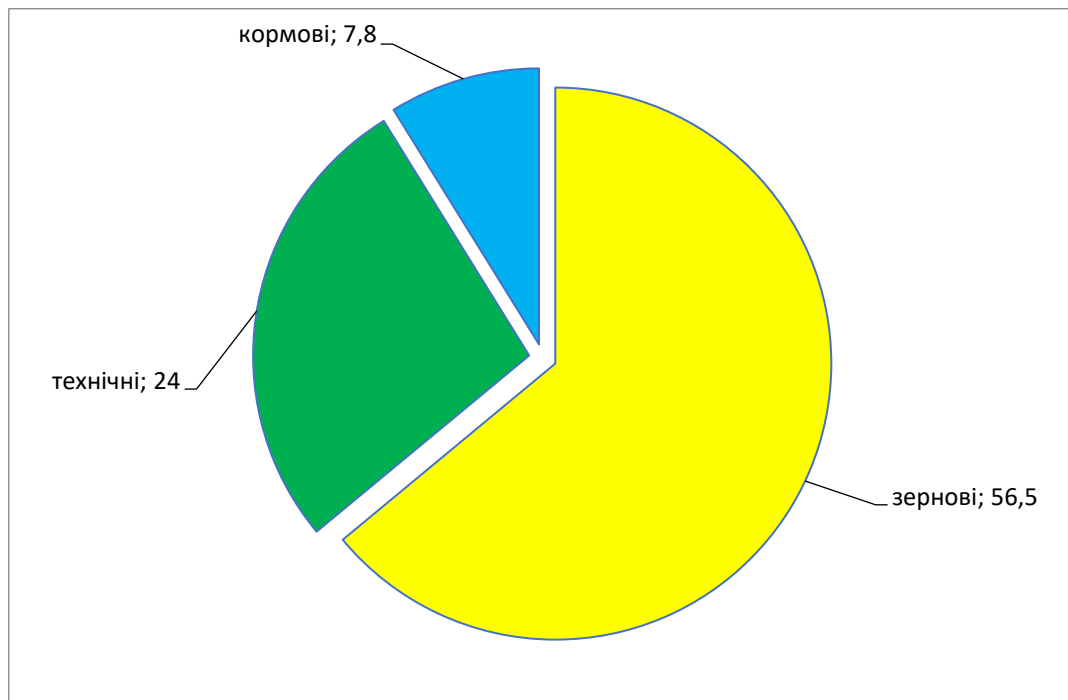
Для забезпечення тваринництва зеленими кормами запроєктовано кормову сівозміну, структура якої розроблена на підставі розрахунків потреб у сінажі, сіна, силосі, коренеплодах і концентрованих кормах (табл. 14). Її площа розподілена між п'ятьма полями зі співвідношенням багаторічних та однорічних трав, кормових буряків і зернових культур. Це дозволяє досягти повного самозабезпечення кормами, що позитивно впливає на стабільність виробництва в галузі тваринництва [16].

Таблиця 14

Розрахунок посівних площ культур кормової групи

№ п / п	Види кормів	Потреба в кормах (в натурі), ц.	Джерела, за рахунок яких покривається потреба	Буде отрима но кормів, ц.	Урожа йність, ц/га.	Розраху нкова площа, га.
1	Концентрова ні	1688,0	а) відходи озимої пшениці й зернових культур (10% від валової продукції)	0,0	2,7	
			в) інших с/г культур (решта потреби)	1688,0		
			з них:			
			кукурудза (70%)	1181,6	40,0	29,5
			ячмінь (10%)	168,8	28,0	6,0
			овес (10%)	168,8	25,0	6,8
			горох (10%)	168,8	27,0	6,3
2	Сіно	3345,0	багаторічні трави (70%)	2341,5	45,0	52,0
			однорічні трави (30%)	1003,5	35,0	28,7
3	Сінаж	2494,0	багаторічні трави (урожайність 60% від б/трав на з/к)	2494,0	126,0	19,8
4	Коренеплоди	4800,0	кормовий буряк	4800,0	360,0	13,3
5	Силос	18660,0	кукурудза на силос	18660,0	320,0	58,3
6	Зелені корми	34772,0	культури зеленого конвейера	34772,0		

Структура посівних площ агропідприємств Криворізького району представлена на рисунку 9. Загальна конфігурація включає зернові культури – 56,5 %, технічні – 24 %, кормові – 7,8 %, а площі під чорним паром складають 11,7 %. Така структура посівів є збалансованою та відповідає природно-сільськогосподарським умовам Південного Степу, що узгоджується з нормативними вимогами, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України. Для оцінки відповідності до оптимальних сівозмін та ефективного використання земельних ресурсів проведено порівняльний аналіз фактичної посівної структури з рекомендованими нормативами, результати якого наведено у таблиці 15. Такий підхід дозволяє визначити відхилення від оптимальних норм, оцінити потенціал підвищення врожайності та розробити рекомендації щодо корекції сівозмін для забезпечення економічно ефективного та екологічно безпечного землекористування.

Рис. 9. Структура посівних площ в господарстві

Таблиця 15

Розміщення сільськогосподарських культур в розрізі сівозмін

Назва культур	Всього посівів, га	в тому числі в розрізі сівозмін		
		Кормова сівозміна	Польова сівозміна I	Польова сівозміна II
Зернові – всього	2991,83	-	1233,95	1690,75
в т. ч. озима пшениця	1215,48	-	539,18	676,3
кукурудза на зерно	569,74	-	231,59	338,15
ячмінь	586,87	67,13	181,59	338,15
горох	181,59	-	181,59	-
овес	100,0	-	100,0	-
просо	188,15	-	-	188,15
гречка	150,0	-	-	150,0
Технічні – всього	1274,61	35,13	563,18	676,3
в т. ч. цукровий буряк	654,87	35,13	281,59	338,15
соняшник	619,74	-	281,59	338,15
Кормові – всього	407,39	233,39	174,0	-
в т. ч. коренеплоди	32,0	32,0	-	-
кукурудза на силос	100,0	-	100,0	-
кукурудза на з/к	50,0	-	50,0	-
багаторічні трави на з/к	62,46	62,46	-	-
багаторічні трави на сінаж	19,8	19,8	-	-
багаторічні трави на сіно	52,0	52,0	-	-
однорічні трави на сіно	42,63	42,63	-	-
однорічні трави на з/к	24,5	24,5	-	-
озимі на з/к	24,0	-	24,0	-
Всього посівів	4673,79	335,63	1971,13	2367,03
Чорний пар	619,74	-	281,59	338,15
Всього ріллі	5293,53	335,63	2252,72	2705,18

Висновки до розділу 3

1. Аналіз управління землями агропідприємств Криворізького району свідчить про значну поширеність просторових недоліків у землекористуванні,

таких як черезсмужжя, вкраплення, розчленованість та віддаленість ділянок. Особливо це характерно для малих та середніх господарств, які працюють переважно на орендованих землях. Проектне укрупнення агроформувань і вдосконалення структури землеволодінь дозволило частково усунути зазначені проблеми, що сприяє покращенню логістики, підвищенню ефективності землекористування та формуванню господарств із оптимальними площами (5000–5500 га). Такі масштаби дають змогу ефективно застосовувати сівозміни, економічно обґрунтовано використовувати техніку та впроваджувати сталу агротехніку. У результаті, зменшення кількості підприємств із 19 до 13 без втрати загальної площі вказує на раціоналізацію просторової організації сільськогосподарських територій.

2. Проведений аналіз показав, що тривалість орендних відносин є ключовим фактором, що визначає економічну ефективність сільськогосподарських підприємств. Встановлено чітку залежність між довгостроковістю оренди та рівнем рентабельності, що підтверджено як емпіричними даними, так і побудованими регресійними моделями. Господарства з орендою понад 10 років демонструють вищу рентабельність за рахунок впровадження сталих методів землеробства, збереження родючості ґрунтів і відповідального землекористування. Водночас короткострокова оренда часто супроводжується інтенсивною експлуатацією ресурсів, що знижує довгострокову продуктивність земель. Побудована багатофакторна модель із $R^2 = 0,7303$ дозволяє здійснювати прогнозування економічних результатів з урахуванням тривалості оренди, площі, прибутку та собівартості, що підвищує обґрунтованість управлінських рішень в аграрній сфері.

3. У ТОВ «Світанок» реалізовано ефективну систему сівозмін, адаптовану до природно-кліматичних умов Південного Степу та виробничої спеціалізації підприємства. Завдяки поділу на дві польові та одну кормову сівозміни забезпечується як підтримка ґрунтової родючості, так і повне самозабезпечення тваринництва кормами. До формування сівозмін залучено фактори рельєфу,

еродованості ґрунтів, структури угідь, що дозволило створити агроекологічно збалансовану модель землекористування. Структура посівів відповідає нормативним вимогам: 56,5 % площ займають зернові культури, технічні – 24 %, кормові – 7,8 %, чорний пар – 11,7 %. Такий підхід забезпечує стійкий розвиток виробництва, стабільну рентабельність та сприяє збереженню екологічної рівноваги.

ВИСНОВКИ

1. Нормативно-правова база аграрного землекористування України охоплює широкий спектр законів і підзаконних актів, що регулюють питання власності, користування, охорони та відновлення земель. Конституція України [1], Земельний кодекс [2], Закон «Про охорону земель» [3] та інші документи визначають стратегічне значення сільськогосподарських земель для продовольчої безпеки та сталого розвитку. Проте через фрагментарність законодавства, деградацію родючих угідь і недостатнє економічне стимулювання виникає потреба у вдосконаленні механізмів правового регулювання та впровадженні комплексного підходу до землекористування, що поєднує екологічну, економічну та соціальну складові.

2. Організаційно-правові форми сільськогосподарських підприємств є ключовим елементом їх адаптації до умов ринкової економіки [8]. Їх розвиток відбувався у межах трансформацій аграрного сектору, що призвело до появи нових господарських структур на основі приватної власності, самоуправління та фінансової самостійності [27]. Науковий підхід до трактування організації як процесу й системи взаємодії дозволяє краще зрозуміти функціональну роль підприємств у сільському господарстві [9]. Українське законодавство надає суб'єктам господарювання можливість вибору з-поміж різних правових форм, що дає змогу будувати ефективні виробничі моделі з урахуванням ринкових, соціальних та екологічних факторів [36].

3. Державне управління сільськогосподарськими землями охоплює комплекс заходів із регулювання, контролю та планування використання земельних ресурсів, спрямованих на їх збереження та ефективне застосування [30]. Важливе значення має землевпорядкування як інструмент просторової організації землекористування, а також формування кадастрової бази й запровадження правових механізмів, таких як сервітути [34]. Принципи екологічної безпеки, економічної доцільності та соціальної справедливості закладено в основу національної земельної політики.

Проте для реалізації цілей сталого розвитку необхідне послідовне вдосконалення державних програм, правових норм та інституційної взаємодії між органами влади, громадами та землевласниками.

4. Криворізький район Дніпропетровської області – це унікальний регіон із потужним індустріальним потенціалом та складною екологічною ситуацією. Географічне розташування району сприяло формуванню багатогалузевої промисловості, особливо гірничо-металургійного комплексу, що, водночас, зумовлює високий рівень техногенного навантаження. Забруднення річок, деградація ґрунтів, зниження біорізноманіття та зменшення чисельності населення є критичними проблемами. Урбанізований характер району, домінування міського населення, низька частка лісів і природних територій вимагають переосмислення підходів до просторового планування, з урахуванням екологічних обмежень і демографічних тенденцій [32, 33].

5. Структура землекористування Криворізького району демонструє переважання сільськогосподарських угідь, при цьому більшість з них – орні землі. Незважаючи на аграрну перевагу, регіон відчуває значний вплив промисловості, що проявляється у деградації ґрунтів, втраті родючості та порушенні природних екосистем. Приватна форма власності переважає, що потребує ефективного державного регулювання та контролю за використанням земель. Високий коефіцієнт розораності свідчить про небезпеку розвитку ерозійних процесів, зниження екологічної стійкості та необхідність впровадження природоохоронних заходів на рівні територіальних громад.

6. Бонітування ґрунтів Криворізького району дозволяє глибоко оцінити їх родючість і придатність для сільського господарства. Дані свідчать про стабільно високі показники якості ґрунтів, що є перевагою для розвитку аграрного сектору. Водночас значні площі деградованих земель вимагають реабілітаційних заходів. Проведення бонітування дозволяє виявити пріоритетні території для консервації, що особливо важливо за умов інтенсивної експлуатації та перевищення допустимої

розораності [6]. Створення системи сталого землекористування з урахуванням екологічних показників є ключовим кроком до збалансованого управління земельними ресурсами району.

7. Аналіз управління землями агропідприємств Криворізького району свідчить про значну поширеність просторових недоліків у землекористуванні, таких як черезсмужжя, вкраплення, розчленованість та віддаленість ділянок [31]. Особливо це характерно для малих та середніх господарств, які працюють переважно на орендованих землях. Проектне укрупнення агроформувань і вдосконалення структури землеволодінь дозволило частково усунути зазначені проблеми, що сприяє покращенню логістики, підвищенню ефективності землекористування та формуванню господарств із оптимальними площами (5000–5500 га). Такі масштаби дають змогу ефективно застосовувати сівозміни, економічно обґрунтовано використовувати техніку та впроваджувати сталу агротехніку. У результаті, зменшення кількості підприємств із 19 до 13 без втрати загальної площі вказує на раціоналізацію просторової організації сільськогосподарських територій.

8. Проведений аналіз показав, що тривалість орендних відносин є ключовим фактором, що визначає економічну ефективність сільськогосподарських підприємств [8]. Встановлено чітку залежність між довгостроковістю оренди та рівнем рентабельності, що підтверджено як емпіричними даними, так і побудованими регресійними моделями. Господарства з орендою понад 10 років демонструють вищу рентабельність за рахунок впровадження сталих методів землеробства, збереження родючості ґрунтів і відповідального землекористування. Водночас короткострокова оренда часто супроводжується інтенсивною експлуатацією ресурсів, що знижує довгострокову продуктивність земель. Побудована багатофакторна модель із $R^2 = 0,7303$ дозволяє здійснювати прогнозування економічних результатів з урахуванням тривалості оренди, площі,

прибутку та собівартості, що підвищує обґрунтованість управлінських рішень в аграрній сфері.

9. У ТОВ «Світанок» реалізовано ефективну систему сівозмін, адаптовану до природно-кліматичних умов Південного Степу та виробничої спеціалізації підприємства. Завдяки поділу на дві польові та одну кормову сівозміни забезпечується як підтримка ґрунтової родючості, так і повне самозабезпечення тваринництва кормами. До формування сівозмін залучено фактори рельєфу, еродованості ґрунтів, структури угідь, що дозволило створити агроекологічно збалансовану модель землекористування. Структура посівів відповідає нормативним вимогам: 56,5 % площ займають зернові культури, технічні – 24 %, кормові – 7,8 %, чорний пар – 11,7 %. Такий підхід забезпечує стійкий розвиток виробництва, стабільну рентабельність та сприяє збереженню екологічної рівноваги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР#Text> (дата звернення: 19.09.2025).
2. Земельний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 29.09.2025).
3. Закон України «Про охорону земель». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text> (дата звернення: 30.09.2025).
4. Постанова КМУ «Про порядок призначення представників України до складу арбітражних груп у рамках процедури розгляду спорів, визначеної статтями 306 і 307 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, а також статтею 308 Угоди про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-п#Text> (дата звернення: 04.10.2025).
5. Закон України «Про меліорацію земель». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1389-14#Text> (дата звернення: 14.10.2025).
6. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку консервації земель». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/35-2022-п#Text> (дата звернення: 18.10.2025).
7. Закон України «Про оцінку впливу на довкілля». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (дата звернення: 22.10.2025).
8. Шеленко Д. І. Економічна сутність організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск 14. С. 569–573. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/80.pdf (дата звернення: 29.10.2025).
9. Монастирський Г. Л. Теорія організації: навчальний посібник. Київ: Знання, 2008. 319 с.

10. Business Dictionary. *Reference Reviews*: веб-сайт. URL: <https://www.emerald.com/rr/article/23/2/25/371350/BusinessDictionary-com> (дата звернення: 08.11.2025).

11. Стадник В. В. Йохна М. А. Менеджмент: підручник. 2-ге видання. Київ: Академвидав., 2007. 472 с.

12. Лесько О. Й., Прищак М. Д., Залюбівська О. Б., Рузакова Г. Г. Етика ділових відносин: навчальний посібник. Вінниця: ВНТУ, 2011. 309 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Lesko_Oleksandr/Etyka_dilovykh_vidnosyn.pdf (дата звернення: 18.11.2025).

13. Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устенко О. А., Юрій С. І. Економічний енциклопедичний словник. У 2 томах. Том 1. Львів: Світ, 2005. 616 с.

14. Організаційно-правова форма господарювання. *Вікіпедія*: веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Організаційно-правова_форма_господарювання (дата звернення: 27.11.2025).

15. Васильєв Є. О. Організаційно-правові форми діяльності органів місцевого самоврядування в сфері зовнішньоекономічної діяльності: теоретичні підходи до виникнення, становлення і розвитку. *Конституційне право. Судова апеляція*. № 3 (44). 2016. С. 15–28.

16. Сопов Д. С., Хайнус Д. Д., Бузіна І. М., Макєєва Л. М. Сучасні механізми управлінського впливу на процес землекористування. «*Наукові інновації та передові технології*» (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»): журнал. № 3(17). 2023. С. 59–71. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-3\(17\)-59-71](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-3(17)-59-71) (дата звернення: 08.12.2025).

17. Закон України «Про фермерське господарство». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (дата звернення: 13.12.2025).

18. Закон України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань

юридичних осіб». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text> (дата звернення: 19.12.2025).

19. Закон України «Про особисте селянське господарство». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15#Text> (дата звернення: 22.12.2025).

20. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення: 27.12.2025).

21. Закон України «Про акціонерні товариства». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text> (дата звернення: 08.01.2026).

22. Закон України «Про управління об'єктами державної власності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text> (дата звернення: 14.01.2026).

23. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 19.01.2026).

24. Богіра М. С. Особливості державного контролю за використанням і охороною земель в умовах приватної власності. *Збалансоване природокористування*. 2016. № 2. С. 80–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Zp_2016_2_18 (дата звернення: 30.01.2026).

25. Боднарук І.Л. Еколого-економічний механізм раціонального використання, відтворення та охорони земельних ресурсів. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск № 14. С. 87–91. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/10.pdf (дата звернення: 07.02.2026).

26. Юхно А. С., Сопов Д. С., Гопцій Д. О. Виконання інженерних вишукувань як складової частини земельно-кадастрових робіт при підготовці земельних ділянок до реєстрації в базі даних державного земельного кадастру. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. Том 6. № 3. С. 273–280. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2021-3-37> (дата звернення: 17.02.2026).

27. Грещук Г. І. Еколого-економічні наслідки трансформації земельних відносин у сільському господарстві. *Збалансоване природокористування*. 2017. №

2. С. 108–114. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Zp_2017_2_23 (дата звернення: 26.02.2026).

28. Третяк А. М. Землевпорядне проектування: теоретичні основи і теоретичний землеустрій: навчальний посібник. Київ: Вища освіта. 2006. 528 с.

29. Костишин О. О.. Управління земельними ресурсами територіальних громад. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2018. № 49. С. 17–25.

30. Новаковська І. О. Економіка землекористування: навчальний посібник. Київ: Аграрна наука, 2018. 400 с.

31. Третяк А. М., Третяк А. Р., Шквар М. І. Методичні рекомендації оцінки екологічної стабільності агроландшафтів і сільськогосподарського землекористування. Київ: ВУААН. 2001. 15 с.

32. Криворізький район. *Головне управління Держгеокадастру у Дніпропетровській області*: веб-сайт. URL: <https://dniproperetrovska.land.gov.ua/info/kryvorizkyi-raion/> (дата звернення: 07.03.2026).

33. Міста та села Криворізького району. Travels: веб-сайт. URL: https://travels.in.ua/uk-UA/district/123/kryvyi-rih-district?index=1#google_vignette (дата звернення: 11.03.2026).

34. Кошкарда І. В., Домбровська О. А., Сопов Д. С., Бутов А. М. Геоінформаційні технології у галузевих кадастрах: напрями розвитку. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. Том 6. № 4. С. 249–258. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2021-4-30> (дата звернення: 19.03.2026).

35. Гуцуляк Г. Д., Гуцуляк Ю. Г. Концептуальні засади системної організації сільськогосподарських ландшафтів. *Збалансоване природокористування*. 2018. № 1. С. 17–21. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Zp_2018_1_4 (дата звернення: 22.03.2026).

36. Добряк Д. С., Шкуратов О. І. Формування і розвиток ринкових земельних відносин на теренах України. *Збалансоване природокористування*. 2018. № 1. С. 6–17. DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.1.2018.276464> (дата звернення: 01.04.2026).

37. Грещук Г. І. Землевпорядний механізм управління земельними ресурсами в сільському господарстві. *Економічний дискурс*. 2017. № 3. С. 101–108. URL: <http://188.190.43.194:7980/jspui/bitstream/123456789/1836/1/ED-17-3-101-108.pdf> (дата звернення: 05.04.2026).

38. Гладій М. В., Лузан Ю. Я. Земельна реформа: сучасні проблеми і шляхи вирішення. *Економіка АПК*. 2020. Том 27. № 2. С. 6–19. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202002006> (дата звернення: 21.04.2026).

39. Sopov D. S., Sopova N. V. Constructive-geographical and environmental research of land resources: methodological principles. *Екологічні науки: науково-практичний журнал*. 2023. № 1(46). С. 150–152. DOI: <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2023.eco.1-46.25> (дата звернення: 27.04.2026).

40. Martyn A., Novakovskiy I., Novakovsky D., Malashchuk O., Movchan T., Smolenska L. Strategic Approaches to Urban Land and Cultural Legacy: Institutional Insights from Ukrainian Cities. *Innovative and Intelligent Digital Technologies; Towards an Increased Efficiency. Studies in Systems, Decision and Control*. Vol 564. Springer, Cham, 2024. P. 471–481. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-70399-7_36 (дата звернення: 01.05.2026).

41. Смирнова С. М., Смирнов В. М., Фромольс В. О. Моніторинг земель в системі управління земельними ресурсами. *Агросвіт*. 2019. № 19. С. 17–22. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.19.17> (дата звернення: 06.05.2026).

42. Tolvanen A., Aronson J. Ecological restoration, ecosystem services, and land use: a European perspective. *Ecology and Society*. 2016. 21(4):47. DOI: <https://doi.org/10.5751/ES-09048-210447> (дата звернення: 16.05.2026).

43. Заставнюк Л. І. Проблеми сталого розвитку сільського господарства України у контексті аграрних трансформацій. *Сталий розвиток економіки*. 2010. № 10. С.35–38. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/2521> (дата звернення: 18.05.2026).

44. Новаковська І. О. Трансформація сільськогосподарського землекористування. Чернівці: Прут, 2010. 208 с.

45. Pavlo Saik, Iryna Koshkalda, Liudmyla Bezuhla, Nataliia Stoiko, Alona Riasnianska. Achieving land degradation neutrality: land-use planning and ecosystem approach. *Frontiers in Environmental Science*. 2024. Volume 12. pp. 1–12. DOI: <https://doi.org/10.3389/fenvs.2024.1446056> (дата звернення: 21.05.2026).

46. Третяк А. М. Землевпорядне проектування: Теоретичні основи і територіальний землеустрій: Навчальний посібник. Київ: Вища освіта. 2006. 528 с. URL: <http://kizman-tehn.com.ua/wp-content/uploads/2018/04/Третяк-А.М.-Землевпорядне-проектування.pdf> (дата звернення: 25.05.2026).

47. Sopov D. S., Sopova N. V. Constructive-geographical and environmental research of land resources: methodological principles. *Екологічні науки: науково-практичний журнал*. 2023. № 1(46). С. 150–152. DOI: <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2023.eco.1-46.25> (дата звернення: 30.05.2026).

ДОДАТКИ

[illegible]

MACULAS 1: 10 000

Дніпропетровської області

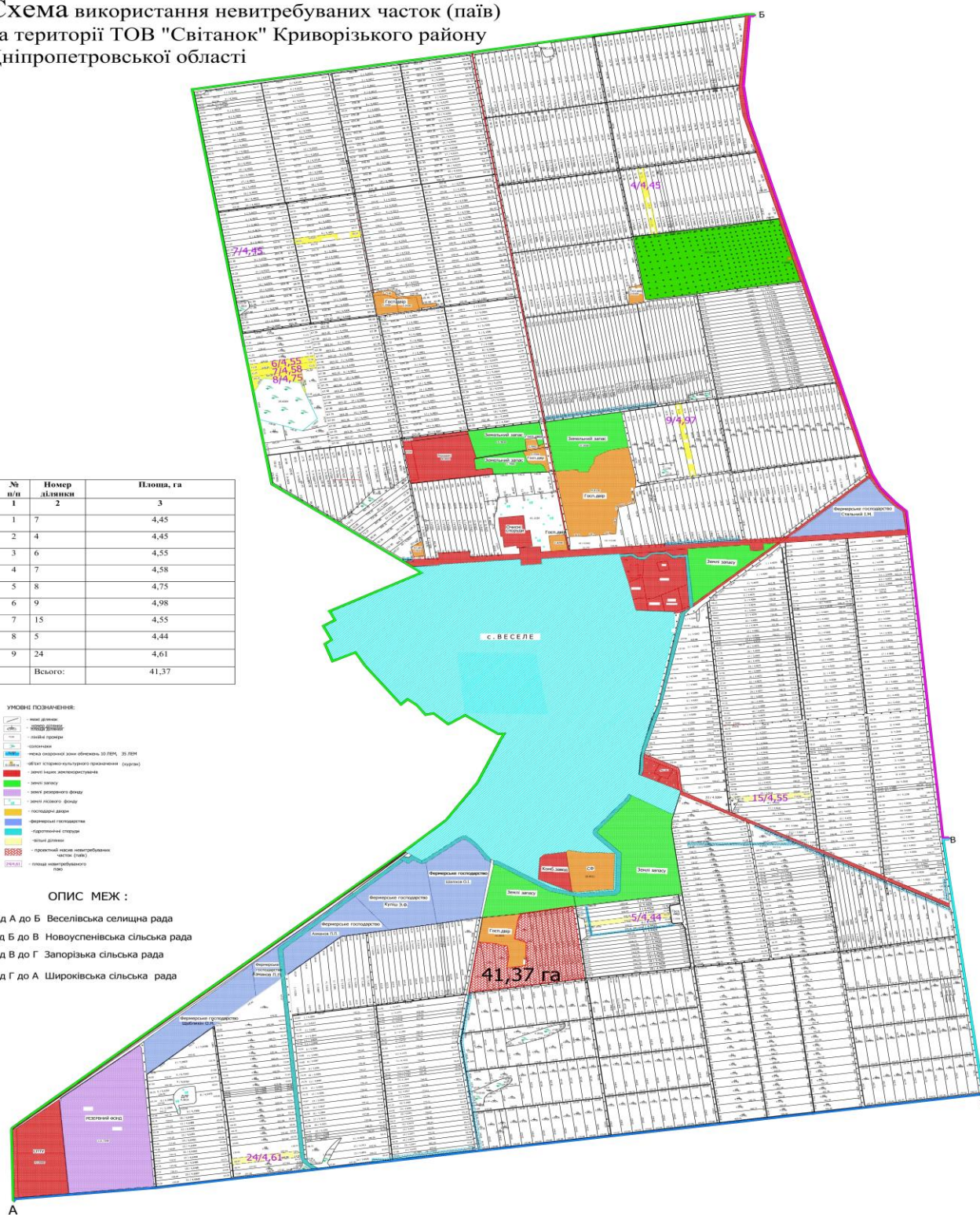
№ п/п	Номер дзінкі	Плошча, га
1	2	3
1	7	4,45
2	4	4,45
3	6	4,55
4	7	4,58
5	8	4,75
6	9	4,98
7	15	4,55
8	5	4,44
9	24	4,61
	Всяго:	41,37

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:

- - земельные участки
 - объекты капитального строительства
 - объекты автотранспорта
 - объекты проверки
 - коллекции
 - лица (определенные законом обязанности) 10 ЛЕД, 20 ЛЕД
 - объекты культурно-культурного назначения (куратор)
 - земельные участки, расположенные в границах
 - земельный участок
 - земельный участок
 - земельный участок
 - земельный участок
 - земельный участок
 - земельный участок
 - земельный участок
 - земельный участок
 - земельный участок
 - земельный участок
 - земельный участок
 - земельный участок
 - земельный участок
 - земельный участок
 - земельный участок
 - земельный участок
 - земельный участок
 - земельный участок
 - земельный участок
 - земельный участок
 - земельный участок

ОПИС МЕЖ :

Від А до Б Веселівська селищна рада
Від Б до В Новоуспенівська сільська рада
Від В до Г Запорізька сільська рада
Від Г до А Широківська сільська рада

Апробація: Sopov D., **Mishchenko M.** Methodological principles of land management of agricultural enterprises. *Агроландшафти: інноваційні підходи у землеустрої та садово-парковому господарстві: збірник статей III Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Полтава, 22 квітня 2026 р.). Полтава, 2026. С. 81–83.

